

Laima

Kota

Kam

ba

rys

Vertė
Laura Laurušaitė

Laima Kota
Kambarys

Laima Kota **Kambarys**

Iš latvių kalbos vertė
Laura Laurušaitė

aukso žuvis

Vilnius, 2020

Versta iš:
Laima Kota *Istaba*:
Dienas Grāmata, 2016

Knygos leidimas finansuotas
pagal ES programą „Kūrybiška Europa“

Šios knygos leidybą parėmė

Latvijos literatūros platforma ir Latvijos Republikos kultūras ministrija

Kultūras ministrija

Vertėja *Laura Laurušaitė*
Redaktorė *Violeta Kundrotienė*
Dizainerė *Miglė Vasiliauskaitė*
Iliustratorius *Martynas Pavilionis*

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį kūrinių, esančių bibliotekose, mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose ar archyvuose, draudžiama mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

- © Laima Kota, 2016. Visos teisės saugomos autoriaus ir „Dienas Grāmata“, Ltd.
- © Laura Laurušaitė, vertimas iš latvių kalbos, 2020
- © Leidykla „Aukso žuvis“, 2020

ISBN 978-609-8120-55-4

Mes laiką čiupinėjome kaip dramblių.
Kiekvienas tarsi užrištomis akimis
pasakojom apie savo užčiuoptą dramblio
dalį. Akademiniai istorikai tegul aprašinėja
ir datuoja įvykius nuosekliai ir minutės
tikslumu, tai jų darbas. Romane apie
perestroiką leidau sau laiką matuoti
drambliais ir kitais žvėrimis.

Priekyje ir gale

– Ar nematai, kad Dzeusas šiek tiek palinkęs į priekį, o taviškis tarsi išsidrėbęs sofoje ir dar iškėlęs smakrą į viršų. – Mosuodama smailiai padrožtu pieštuku, piešimo dėstytoja dailininkė Ritma Zikmanė lygino gipsinio Dzeuso nosies kampą su nupieštu ant popieriaus. Skirtumas buvo akivaizdus. – Užteks pakeisti kampą, ir tavo Dzeusas išeis kaip gyvas. Technikos klaida, pataisysi, ir bus gerai.

– Vargšelis Dzeusas laukia vyno, – pusbalsiu sušnabzdėjo kažkas iš grupės.

– Pirmiausia suręšk tvirtą karkasą – nustatyk veido pločio ir aukščio santykį, tik tada imkis dailinti plaukų sruogas ir akis. Akys turi būti pačiame galvos viduryje.

Dėstytoja jau apžiūrinėjo kito auklėtinio darbą. Šis suskato priešgyniauti:

– Aš čia niekuo dėtas – jis pats manęs paprašė, kad pradėčiau nuo barzdos.

– Neužsižaisk detalėmis! Kaip menininkas, privalai turėti dievišką pašaukimo kibirkštėlę ir įžvelgti net Dzeuso potencialą, – atsiduso Zikmanė ir kreipėsi į kitą mokinį: – Gaišti prie kiekvieno pieštuko brėžio ant popieriaus. Šviesiausia vieta šešėlyje visada tamsesnė už tamsiausią vietą pusšešėlyje. Nerašyta taisyklė. Man nereikia tavo išknebinėto meno, sukurk konstrukciją. Pramogos paskui. Duok šen duonos!

Ištiesęs minkštą batoną, mokinys suirzo. Stebėjo, kaip dėstytoja, voliodama duoną po širdžiai brangų piešinį, trina stropiai išbrūkšniuotą Dzeuso barzdą, jau išdailintas plaukų sruogas ir šešėliuotas akis. Ties tuo jis ir buvo užsižaidęs. Nutaisęs gailiausią įmanomą išraišką, plepys teatrališkai režė:

– Tamsta dėstytoja, tai buvo duonelė kasdieninė... Dvidešimt dvi kapeikos, visa mano dienos norma.

Rygos taikomosios dailės technikumui šešto aukšto piešimo klasėse buvo tylu kaip per mišias. Skrebėjo HB kietumo pieštukų grafitas. Geras tonas buvo juos drožti skalpeliu, pieštukai turėjo būti smailūs kaip ietys. Kvepėjo guašu. Skalaujant teptukus, skimbčiojo stiklainių sienelės, teliūskavo vanduo. Visas Lenino gatvės 49 namo palėpės aukštas buvo suskirstytas lengvos konstrukcijos pertvaromis. Kiekviename gardelyje po septynis aštuonis būsimojus dailininkus mokėsi piešti ir tapyti. Pro didžiulius langus sruvo natūrali šviesa. Lempą dėstytojai nukreipdavo tik į gipsinio Mikelandželo Dovydo nosį-akis-ausis, į kubą, rutulį, į tūkstantąjį Apolono arba Dzeuso galvos originalo liejinį. Kontrastingesniai apšvietimui.

Per pamokas dėstytojai visą laiką nesėdėdavo klasėje. Susirinkdavo mokytojų kambaryje, rūkydavo prie atviro lango ir gurkšnodavo juodą kavą. Jos aromatas sklido per visą aukštą. Dėstytojai plepėdavo apie šį bei tą, apie buitį arba aukštą materijas, kur ko galima gauti, ir kartkartėmis, prisiminę auklėtinius, o tai galėjo atsitikti ir besibaigiant antrajai pamokai, pasijusdavo truputį kalti – ypač dėl kavos. Jos gauti buvo žygdarbis. Tam reikėjo blato.

Menininkai blatą turėjo visada. Vienas gražiai oda aptraukė svečių knygą, kitas įbruko ją pusiau pažįstamam gastronomo vedėjui, kad tas nusuktų kavos pupelių. Menininkai be kavos prapultų, tai niekam ne paslaptis. Gastronomo vedėjas jiems net mažumėlę pavydėjo, nes, šiaip ar taip, šitos kohortos žmonės

stovėjo viena koja už socialistinės kasdienybės. Buvo šiek tiek trenkti. Kaip tokiems kavos pagailėsi, jei ir pats gauni naudos. Taip gastronomo vedėjas jautėsi bent kiek priartėjęs prie pasaulio, kuris buvo ne jo nosiai, kad ir kaip norėtų.

– O štai jums ir vertikali dimensija, kad suprastumėt – tapyba yra dvasinis užsiėmimas! – Iš gretimo gardelio sklido dailininkės Anitos Jansonės-Zirnytės balsas ir viltingi merginų šūksniai – gal pagaliau išstatys ką nors normalaus, pavyzdžiui, vynuoges.

– Į kompoziciją prie žalių butelių štai jums mėlynas!

– Ir vėėėl buteliai... – merginų aimana sklido iš širdies. – Tamsta dėstytoja, koks kvailys norėtų piešti vien butelius?

– Sezanas!

Skrebančių pieštukų ir skalaujamų teptukų kliunksinčioje tyloje buvo puikiai girdėti, kaip atsidaro durys. Murmesiai ir plepalai tučtuojau nuščiuvo. Per piešimo klases lėtu žingsniu ėjo direktorius Imantas Žūrinis, lydimas mokyklos pedagogų, ir kostiumuotas žemaūgis vyras, ryšintis kaklaraištį. Jie neįkyriai užmesdavo akį į uoliai triūsiančių auklėtinių darbus. Margrieta pamanė, kad vyras greta direktoriaus senas: jau pražilusiais smilkiniais, didele nosimi, stambiomis ausimis ir tamsiai rudomis akimis. Ji įsiklausė į pokalbį. Direktorius šnekėjo latviškai. Margrietai atrodė, kad Žūrinio latvių kalba skamba taip, lyg būtų ne iš tolimo kaimo, ne iš karvių smarvės prisisunkusių tvartų ir ravėtojų laukiančių vagų, bet iš aristokratiškos pilies, kuri, kaip jai atrodė, turėtų stovėti ant aukšto Beverynos kalno*, arba iš Mokslų akademijos. Kiekvienas žodis skambėjo gražiai

* Legendomis apipinta latvių kunigaikščio Talivaldžio pilis, paskutinį kartą metraščiuose minėta 1216 m. Jos stovėjimo vieta iki šiol nenustatyta. (Čia ir toliau – vertėjos pastabos.)

ir pagarbiai. Margrieta išraudo. Kaip ir daugelis kitų kursio-
kių, direktoriui ji jautė neapsakomą nuolankumą ir mergaitišką
pagarbą.

Lėtaeigiai žvalgai sustojo už Margrietos nugaros. Ji sutriko.
Kad nuslėptų suglumimą, toliau mechaniškai brūkšniavo ir še-
šėliavo Homero galvos raištį. Kai svetimos akys stebi darbą,
rankos stingsta net ir nepiešiant.

– Svarbiausia, kad visi auklėtiniai išmokytų skirti šviesą nuo
tamsos, – kasdieniškai kalbėjo direktorius, bet Margrieta priėmė
jo žodžius kaip filosofo vertą pasakojimą apie alfą ir omegą. –
Dailininkui privalu žinoti, kad egzistuoja ir pusšėšėliai, nors jie
plika akimi neregimi.

– Dailininkas per gyvenimą turi nupiešti jūrą, portretą ir pi-
nigus, – lėtu skambiu balsu, į kurį norisi įsiklausyti, lyg šypso-
damasis direktoriui atsakė Ilmaras Blumbergas.

Matydama buvusį pedagogą kartu su direktoriumi, Margrieta
susinepatogino dar labiau. Blumbergo akivaizdoje buvo gėda
savo neišprusimo ir negebėjimo matyti daiktų kaip visumos,
vienetų sumos.

– Savus ar kokius kitus? – šelmiškai paklausė nepažįstamasis.

– Latviškus.

– Tai ir yra meno pagrindai. Mokykla. Darbas. Disciplina. O
jeigu auklėtinis turi išskirtinį braižą, tai tik džiugina. – Tarsi ne-
išgirdęs Blumbergo komentaro, direktorius smalsiai įsispitrijo į
Margrietos piešinį.

– Aklasis Homeras kaip iš akies trauktas, – leido sau nuošir-
džiai pakomentuoti svečias.

Margrieta nunarino galvą ir dar kaštligiščiau susitelkė į pie-
šinį.

– Panele, jeigu padėtumėt šį piešinį greta gipsinio pavyzdžio,
sunku būtų neapsirikti, kuris yra kuris. Įdomu. Labai įdomu.
Labai labai įdomu...

– Aronai Markovičiaus, asmeniškai kviečiu jus į peržiūras, – tęsė direktorius, toldamas nuo Margrietos grupės gardelio.

Prieš išeidamas iš piešimo kambario vyras atsigręžė ir trumpą, bet veriantį mirksnį stebėjo Margrietą. Ji išraudo, prisiplojo prie fanerinės molberto lentos ir bemaž apsikabino popieriuje atgaivintą akląjį Homerą.

Pasibaigus darbų peržiūrai, kurioje auklėtiniai išeksponuodavo, ką būdavo pripiešę ir pritapę per semestrą, atsiskleisdavo kiekvieno saldo. Viskas, balandėli, ką esi sukūręs, stovi sukrauta aplanke kaip ant delno. Dėstytojai ypač skatino neaptingti talentingus, kuriems menas skverbėsi pro visas poras. Tačiau kaip tik tie, kurie dirbo metodiškai, tyliai ir disciplinuotai, peržiūrose turėdavo ką parodyti. Talentai kažkaip išbarstydavo savo brangias gabumų dovanas šen bei ten, galbūt per daug kalbėjo, nevengė išgerti ir pavaizduoti laisvamanių menininkų, išdrįsdavo praleidinėti užsiėmimus, išigudrindavo pamokų metu nueiti į „Dievo ausį“ planetariume, pasisukinėti tarp menininkų, artimuosius regėjo tik juodai arba baltai. Jiems gerokai stigo diplomatijos, jei dirbdavo, tai įkvėpimo pagauti ir iki jėgų išsekimo, o vėliau, jau gerokai vėliau paaiškėdavo, kad kaip tik šie akivaizdūs talentai perdegė. O tylūs, metodiškai dirbantys ir veiklūs pamažu stūmėsi į priekį, kol, žiūrėk, pirmoji paroda jau ir parengta. Įvertinimą pelnydavo juodu darbu.

Jei kam pavykdavo išskirtinai gerai, po peržiūrų galėjo savo darbų ir neberasti. Nugvelbta! Aišku, svetimo gvieštis negražu, bet drauge tai buvo baltu pavydu paliudytas bendramokslių pripažinimas, kad darbas vykęs.

Pakilusi į piešimo kambarius susirinkti įvertintų darbų, Margrieta sunkiai atsiduso. Nedaug bebuvo likę. Mailius. Pora gipsinių galvų ir kelios studijos, tikriausiai paliktos aplanke iš gailėsčio. Margrieta įniršo, bet sykiu ją apėmė tylus džiaugsmas.

Ir, aišku, pasitenkinimas – dėl įvertinimo. Bet ką ji dovanos saviškiams Kalėdų proga? Gimtadienio? Vardinių? Piešinys mažame rėmelyje būdavo geriausia dovana. Da Vinčio sangvinus ar pastelinėmis spalvomis tapytus angelus net po penkis rublius nupirkdavo. Ką padarysi.

– Čia jūsų piešiniai? – išgirdo Margrieta, pritūpusi prie pustuščio aplanko. Priešais ją stovėjo tas pats vyras, kurį dar neseniai matė vaikščiojant su direktoriumi po piešimo klases. Rankose jis laikė jos namų darbus. Porą angelų. Vadinasi, likę piešiniai dingo kaip į vandenį.

– Mano. Kopijos. Čia Gogenas, – liūdnai atsiduso Margrieta ir sparčiu judesiu užsidėjo akinius nuo saulės. – Per meno istoriją apie jį mokėmės, nupiešiau.

– Kuriam muziejui atlikot žvalgybą? Paryžiuje? – paklausė vyras taip neapsimestinai naiviai, kad Margrieta prajuko. Kokiam dar, po velnių, Paryžiuje? Gal Luvre ar Londono nacionalinėje galerijoje?

– Iš paveiksliuko, kurį radau knygoj.

– Ar leisite, dailininke, įsigyti šį eskizą?

Vyro žodžiai Margrietą taip suglumino, kad net išmušė raudonis.

– Čia juk mokymosi tikslams, užduotis, na, kažkaip... – mikčiojo ji.

Margrieta nejautė jokie entuziazmo derėtis. Ji buvo susitakiusi su nerašyta nuostata, kad prašyti pinigų už meną – žema. Talentas yra Dievo duotas, o jūs norit parduoti ir spekuliuoti Dievu, ką, draugai menininkai, še jums penki rubliai ir užsičiaupkit. Staiga nei kviestas, nei prašytas joje įdiegtas kuklumas išdidžiai sukerojo, iškėlė galvą ir ėmė šnabždėti, kad menininkas už savo darbą neturėtų gauti nė skatiko, nes tai juk dvasinės vertybės. Tačiau racionalus protas prieštaravo. Jis tyliai kuždėjo, kad pieštukus, popierių ir trintukus ji juk pirkto, piešė vakare

prie elektros šviesos. „Bent jau naujos cinko baltos nusipirksi“, – šnabždėjo proto balsas, ir Margrieta vis labiau raudo. Abiejų tiesa.

Ją plėšė aistrų ir prieštaringų jausmų žirgai. Jai ne tik buvo gėda pasakyti kopijos kainą, bet tiesiogine to žodžio prasme ją smaugė neišsakomas ir neaprašomas suvokimas, kad menas yra aukščiau pinigų. Kaip ji drįsta imti pinigų? Ji juk menininkė, o ne pardavėja, kuri gali derėtis dėl savo prekės. Pardon, meno, ne prekės ir ne gaminio. MENO!

– Kiek jums negaila, tiek ir bus gerai, – suėmusi save į rankas ištare Margrieta.

– Penki rubliai. Tiks? Negaila... – gan piktai ir kartu priekaištingai pasakė vyras.

– Na, gerai. – Margrieta jautėsi laiminga, kad kančios baigėsi. Ne, ji ne kokia prekybininkė. Tegul sau vyriškis ima piešinį ir nešdinasi iš kur atėjęs. Tegu duoda nors penkrublę, tegu tik neverčia jos blogai jaustis.

– Pasakykit bet kokį skaičių nuo vieno iki devynių!

– O kam?

– Mažiau klausinėkit. Sakykit! Greičiau!

– Aštuoni...

– Pasakykit aiškiai vieną iš dviejų žodžių – „priekyje“ ar „gale“!

– Kodėl „gale“? – Margrieta kaip paprastai norėjo išsisukti, išspaudė klausimą, bet prarijo žodžio galūnę.

– Tada „gale“. Nuostabu. Jūsų kaina už piešinį, už kopiją, yra penkiasdešimt aštuoni rubliai. Prašom!

Margrieta žiopčiojo. Tai buvo beveik pusė mamos mėnesio atlyginimo.

– Įsidėmėkit, panele, kad tikroji meno kūrinio kaina yra skaitmenys, pridėdami įsivaizduojamos kainos priekyje ir gale. O nulis milžiniška progresija keičia ne tik skaičius, bet ir gyvenimus. – Vyras ištiesė Margrietai ranką. – Aronas Markovičius.

– Mhm.

Laikydama rankoje penkiasdešimt aštuonis rublius, Margrieta sutrikusi žvelgė į pinigų. Galėjo būti ir aštuoniasdešimt penki, pagalvojo.

Latviško stiliaus naujokės ir heleniško stiliaus performansai

Atvykėlės į Rygą buvo kiekvienos sūnų auginančios motinos siaubas. Jaunos kaimietukės, ničnieko nebijančios, nei lietaus, nei perkūno, apie miesčioniškus prietarus nieko negirdėjusios, tikras pienas ir kraujas, negana to, apdovanotos gyvybingu išlikimo instinktu. Vasaromis nuravėjusios gimtuosiuose kolūkiuose kilometrines burokų vagas, gundomai įdegusios kaip šokoladukai, raudonais, sveikais skruostais, tvirtomis galūnėmis, šešėlinės pasaulio pusės nesugadintos. Moka pakinkyti arkli, o atvykusios į miestą pakinko į sijoną išbalusius rygiečius ir nujodo šunkeliais. Bent jau tuos, kurie buvo priregistruoti, kurie gyveno Rygoje su tėvais, kurie turėjo butą, namą, kurie laikė save jau ketvirtos kartos rygiečiais, – tuos suvystydavo kaip viščiukus. Sveikosios kaimo mergiotės mokėjo pamelžti karvę, nupešti vištą ir ją ištroškinti. Be ceremonijų. Nei rūkė, nei vaikėsi madų, žinojo, ko nori kaimo vaikinai, tą patį taikė ir rygiečiams. Varlės grietinėje. Atsparios sveikais valstietiškais genais ir gerais pažymiais vidurinės mokyklos atestatuose. Niekas jų negąsdino, kad tik galėtų įsitvirtinti Rygoje. Nebuvo neįveikiamų durų. Nebuvo kliūčių gundyti, vynioti aplink pirštą, parodyti kojytę, kai vėjas pakelia suknelę, ir, žiūrėk, niekur nedingsi, jau tenka paną vesti. Antraip nešlovė šeimai, gėda sūnui, suviliojusiam gerą mergaitę. Nori šėlioti – žinok saiką. Bet kuris to

jaunystėje paiso? Kaimietukės, įstojusios į Rygos proftechnines ar institutus, per baliukus kaip katės tamsoje sumedžiodavo jaunus rygiečius ir pasilikdavo Rygoje. Kepurę šalin, kasą per petį.

Atgal į kolūki, kur mama braido po fermą, o tėvas vairuoja traktorių kaimo brigadoje? Tai jau ne! Atvykėlės, patikėjusios apylinkės pirmininko atsisveikinimo žodžiais per mokyklos išleistuves, kad dabar abiturientams visi keliai atviri, priėmė tai už gryną pinigą ir atitinkamai elgėsi. Tiesiogiai, su polėkiu. Gražios, stropios pirmūnės iš kaimo šurmavo Rygą kiekvieną rudeni. Be to, dar ir skaisčios.

Buvo ir kita kategorija. Naiviosios, kurios, klasikos prisiskaičiusios, įtikėjo, kad visas pasaulis joms šypsosis, kad debesys balti ne tiktai nuotraukose, kad Ryga jas paims po sparnu, ir jos gyvens ilgai ir laimingai.

Margrieta negalėjo pakęsti istorijų apie amžiną meilę. Naiviosios. Rožės ir poezija po langu? Austros Pumpurės dainos vidurnaktį pritariant gitarai? Ačiū. Ji pavasarį buvo mačiusi ir katinus, ir šunis. Puikiai žinojo, kaip dauginasi gyvi padarai, ir karvei, vedamai pas bulių, uodegą yra prilaikiusi. Jai norėjosi ausis užsikimšti klausantis šiltnamio sąlygomis augintų mamos dukrelių, kurios atvykdavo į Rygą iš mamyčių pasparnės ir pasirodydavo nepritaikytos gyvenimui. Pašnibždomis ištarti žodžiai „užsitaisė vaiką“, „ji turės kūdikį“ arba „vargšėlė nežino, ką dabar daryti“ Margrietą siutino. Pačios kaltos. Nepasimokė nei iš Blau manio, nei iš Balzako, nei iš latvių, nei iš pasaulio klasikų, kurie apie suviliotas naivias grytutes pilnus puslapius prirašė. Bent jau Balzako raštus namie tikrai turėjo. Kodėl neskaitė ir nesimokė iš kvailėlių klaidų? Jausmingi pusmergių pasakojimai apie didžiąją meilę Margrietai kėlė nuobodulį. Kaimietukių tikslas buvo ištekėti Rygoje, o jai panašūs dalykai nerūpėjo. Menas. Štai kas ją domino. Vaikiniai į ją išvarvėjusiomis akimis nežiūrėjo, na, ir nereikia, ji užsisklendė savyje ir išdidžiai piešė.

Margrieta gyveno bendrabučiuose. Pas gimines neužteko vietos. Parsivežusi iš mamos kaimo gėrybių, Margrieta aplankydavo tetą Ramybės gatvėje ir mažosios darbininkų karvelidės virtuvėlėje kartu išgerdavo arbatos. Per blatą gautos kavos skardines teta laikė išrikiavusi ant lentynėlės. Kaip gražų dekorą, jos seniai tuščios. Margrieta iškart suprato, kad nė nebandys brukti mamos laiško, prašančio priimti dukrą į butą. Kur ji dės dažus, popierių, kur dirbs, jei giminaičiai jau ir taip vienas kitam ant galvos lipa, o pusbrolis miega ant sulankstomos brezentinės lovelės virtuvėje? Nėra kur apsisukti.

Gyventi bendrabutyje buvo visai pakenčiama, jei žinojai savo teritoriją. Sugyventi paprasta. Didžiajam kambarį, kurį dalijosi septynios taikomosios dailės technikum studentės, kiekviena buvo pasižymėjusi savo zoną, atsiskirdama ją užuolaidėlėmis. Užtat bendrabutis buvo Rygos centre. Ekstra. Liuksas!

Mandagiai pabarbenusios į spintą, skiriančią aptvarą-užlovį, į Margrietos gardelį ateidavo kursiokės. Pasisvečiuoti. Arbatos išgerti. Pažiūrėti, ką ji ir kaip ji. Palinkusi prie fanerinio stovo, Margrieta į stebėtojų aikčiojimus atsakydavo trumpai drūtai: „Dirbu.“ Po to, kai padarė Aronui poros didesnių paveikslų kopijas ir pradėjo plūsti susižavėję vyresni kursiokai, ji nusprendė visai nenorinti, kad kas matytų, ką ji daro ir kaip. Ją erzino klausimai, kur ji dedanti didžiąsias kopijas, gal nupieštų namų darbus mainais į rankų darbo megztinį, nertą pončą. Ji neįstengė prisipažinti, kad parduoda.

– Muziejuose iš tikrųjų kabina kopijas, ne originalus, – stebėdama dirbančią Margrietą tyliai pasakė nekviesta viešnia, įėjusi į jos gardelį. Ji buvo iš vyresnių kursų, iš nerašyto taikomosios dailės technikum elito, dekoratorių.

– Argi Tarybų Sąjungoj irgi taip daro? Kur deda originalus?

– Kaip tik juos, žinok, parduoda už tokią kainą, kad tu nė sapnuose nesi regėjusi.

– Bet juk yra komisijos, muziejų profesionalai, kurie išmikinę akį ir atpažįsta kopijas.

– Naivuolė. Jeigu neišeina nupirkti už pinigus, nuperka už labai didelius pinigus. Pagalvok apie tai ir laiku sustok. Nuoširdžiai patariu.

– Ačiū, pagalvosiu, – burbtelėjo Margrieta, bet iš tiesų nusprendė nebesivelti į panašias diskusijas.

Kad išvengtų nelauktų lankytojų, ji pradėjo piešti naktimis, vėlyvais vakarais. Buvo ne tas. Pati suprato, kad šviesa ir sąlygos menininkui labai svarbu. Pamatęs jos tušu ir pieštuku perpieštą Janio Rozentalio „Dvigubą portretą su žmona“ Aronas suraukė nosį, palingavo galvą, pasakė, kad šitą tegu geriau pasilieikanti mokyklos namų darbams. Tai buvo gryna tiesa. Stengdamasi piešinį pataisyti, ji su siaubu stebėjo, kaip ranka, prasilenkdama su akimis, jį sugadina. Nesumokėjo, kiek tikėjosi.

Imdama užmokestį iš Arono Markovičiaus, ji jautėsi gerai. Pinigai beveik suteikė sparnus. Kad ir ką mokytojai kalbėjo apie dvasines vertybes, orią laikyseną, meną ir moralę, pinigai pakeitė jos gyvenimą ir įpročius. Nedrebant rankoms ji jau galėjo įeiti į parduotuvę, skirtą tik Meno sąjungos nariams, ir pamojavusi stambia kupiūra išszyti iš gerokai įtarios pardavėjos akvarelinių dažų „Leningrad“ arba voverės plauko teptukų. Kaip padėką dar kyštelėjo į kiaulės odą įrištas Aspazijos „Raudonąsias gėles“ sidabrinėmis raidėmis. Tai buvo jos pirmasis blatas.

Netrukus ji visai nebeįstengė susikaupti. Vos išgirdusi durų girgžtelėjimą ir žingsnius didžiajame kambaryje, puldavo piešinį slėpti. Pieštukas dar būtų nieko. Bet kaip greitai ir nepastebimai paslėpti temperos dažus? Kur įgrūsti indelį su kiaušinio baltymu, kur kišti skudurėlius pavalymui, vandens sklidiną stiklainį teptukams skalauti? Niršdavo ant įėjusiųjų ir dar nė nežinodama, ar eina pas ją, ar ne pas ją, šaukdavo, kad paliktų ramybėje. To kitiems ir tereikėjo. Pasismaginti. Paerzinti dėl

pramogos. Kurį laiką pagriežusi dantį dėl nepakenčiamų gyvenimo sąlygų, trukdančių kūrybiniam darbui, ji džiaugsmingai suvokė, kad jau yra pakankamai turtinga ir gali sau leisti nuomotis. Iš pradžių kad ir kambarį. Pirmyn, gardemarinai ir nesupančiotieji!

Nusipirko „Sovetskaja molodiož“ reklamos priedą. Iš pradžių peržiūrėjo skelbimus tik latvių kalba. Niekada nežinai, pas kokius rusus gali pataikyti. Apsibraukė raudonu pieštuku tinkamus. Susiruošė skambinti. Susigraibė saują dvikapeikių monetų. Įėjo į telefono būdelę. Drebančiu balsu paskambino pagal skelbimą, kad „nuomojamas kambarys studentei“. Atsiliepė rusiškai, norėjo susitikti tučtuojau ir viską sutvarkyti nedelsiant. Kitaip kambario neduosianti. Ačiū. Per daug jau skubiai. Padėjo ragelį. Kitas skambutis – tetulė tokiu spiegiančiu balsu ėmė pasakoti apie saulėtą, švarų kambarį, kuris kainuoja tik dvidešimt penkis rublius, kad Margrieta suprato – ilgai tokio balso neištvers, kad ir koks pigus kambarys. Kitas. Vecmilgravis, namelis prie jūros, pigu, trisdešimt rublių ir tektų prižiūrėti bobutę. Ačiū. Daugavgyva, kūrenimas malkomis, dešimt rublių, romantiška kelionė laiveliu. O jeigu kiltų audra ar laivelis dėl rūko Dauguva neplauktų, kas tada? Imanta, trečias aukštas, kambarys su balkonu, šimtas rublių. Ačiū, už tiek juk galima gauti butą, apstatytą importiniais baldais. Marupė, kūrenimas malkomis, visas antras aukštas laisvas, ką – ne Ryga?

– Begėdė, kiek galima pliurpt! Vieną kartą paskambini, susitari, ir viskas, leisk kitiems pakalbėt. Ir kiti nori paskambinti!

Į telefono būdelę kumščiu trankė moteriškė. Kitoje rankoje ji laikė tinklėlį su bulvėmis, buvo ten ir morkų, plastikinis maišelis raugintų kopūstų ir svogūnų. Tetulė sukinėjosi aplinkui, skardus balsas nejučia prikaustydavo praeivių dėmesį. Buvo akivaizdu, kad tetulė apsigimusi rėksnė. Plyšavimas ją ramino. Margrieta pasitaikė po ranka tik kaip nuleidžiamasis griovys ją

gniauziančiam nenusakomam pykčiui nutekinti. Aplink būdele nepastebimai susibūrė auditorija, ir nemaža. Margrieta pasijuto kalta. Skambina jau kažin kelintą kartą. Išsižiojo, norėdama atsiprašyti, kad taip jau išėjo, bet moteriškė užsipuolė sparčiau ir rafinuočiau, jau išbandytais žodžiais:

– Ir čia vadinasi tarybinis jaunimas? Kas iš tokio jaunimo išaugęs, sakykit?

– Teta, jūsų turbūt jau seniai niekas nepaglostė, – prabilo Margrieta.

Ji įsižiūrėjo rėksnei į akis, nors žinojo, kad taip negalima. Moteris pašoko kaip įgelta. Margrieta žvilgsniu įdūrė tvinksinčią ir pampstančią votį. Iš moters veržėsi pūlingi žodžiai:

– Girdėjot? Ne, jūs tik paklauskite! Pistas jai norisi! Kekšė!

Šaukdama tetulė įkaito ir pajuto, kaip įtampa, susikaupusi bestovint ilgoje eilėje prie grietinės ir sviesto gastronome, pamažu atslūgsta. Ramybė ją apglėbė tarytum švelnus vėjelis, tarytum šilta srovė. Atsisveikindama ji išbėrė jau gan maloniai:

– Fui, na ir priperdė pilną būdele, komjaunuolė...

Margrieta bėgte pasileido Lačplėsio gatve į Lenino gatvę, sustojo tik prie „Rygos madų“. Rūsyje buvo viešasis tualetas, jai kilo nenumaldomas noras nusiplauti rankas ir apsislakstyti vandenių įraudusius skruostus.

Po savaitės tas pats. Skelbimai, skambučiai. Dviejų siūlomų kambarių Margrieta net nuėjo apžiūrėti. Vienas buvo visai nieko, saulėtas. Bet kai šeimininkė sužinojo, ką Margrieta studiuoja, griežtai nukirto:

– Jokių menininkų! Geria, rūko, svaičioja, nedirba, valkiojasi, dažai smirda, man alerdžija.

– Naivi mergaite, kambarį, kuris patiks, įmanoma gauti tik per pažintis, kitaip nėra šansų, – pasakė kito kambario nuomotoja.

Buvo matyti, kad nutrintu naminiu chalatu apsirengusi

moteris kadaise buvo dama. Akivaizdu, kad anksčiau gyveno turtingai, butas Stalino laikų name, tik jau visas aptriušęs, net nuotraukos ant sienų kabėjo kreivai. Eidama pro šalį Margrieta jas ištiesino. Nevalingas judesys, įvedant proporcijas, pusiausvyrą, tvarką, kad viskas būtų vienoj linijoje, jai buvo įsirežęs kaip ir visiems menininkams – nesąmoningai.

Moteris nusivedė Margrietą į pereinamąjį kambarį, pasodino ant išdilusios kėdės.

– Jūs man patinkat. Rūkot? Na, ir nereikia. Nieko gero iš to rūkymo. Manot, kad neįsivaikytumėte smarvės? Pelenų nematau, ką? Tačiau besivejantys dūmai nuotraukose atrodo stilingai. Filosofojiškai. Kurdami būsimąją klasiką, visi rašytojai rūkė. Subtilu. Lygis, čia tai suprantu. Romantiškas ritualas, ne kitaip. Kenkia, ir tegu tie daktarai skiedžia, ką nori, bet cigaretės, oi, kaip praverčia. Kai užsitrauki dūmą, rūkantieji automatiškai tave priima į savo hierarchiją vienu lygiu aukščiau. Pamėginkit, pati įsiti-
kint. Tegu virėjos geria pieną, miesčionės. Gali būti alkana, bet laikydama rankose cigaretę tu laikai skeptrą, įsidėmėk tai. Užsirūkiusi gali pratempti laiką, įtraukdama dūmą gali sugalvoti pritrenkiantį atsakymą į ramybės neduodantį klausimą, – lėtai porino moteris ir velniškai patraukliai užsimetė koją ant kojės. Kaip Balcerbulė Pauliukos* paveiksle. Šitaip reikėtų sėdėti vyrų akivaizdoje, toptelėjo Margrietai. Jų nuojauta suveiktų akimirksniu ir duotų ženklą.

Buvo akivaizdu, kad moteris jau seniai neturėjo progos pašnekėti.

– Yra dar vienas variantas, kaip gauti gyvenamąjį plotą. Galima fiktyviai susituokti. Atvykėlis moka aborigenui.

* Nuoroda į latvių menininkės Felicitos Pauļukos (1925–2014) 1976 m. tapytą latvių meno istorikės Ausmos Balcerbulės (1927–2010) portretą.

- Tikrai?
- Du... trys šimtai rublių taksa. Bet kartais būna ir daugiau.
- Tiek daug?
- Leningrade taksa septyni šimtai, taigi nusiraminam ir gyvenam toliau išdidžiai pakelta galva.
- Pavardę reikia keisti?
- Nebūtinai! Pagyveni metelius, pusantrų, išsiskiri, bet jau turi teisėtų žmonos pretenzijų į savo kampaną, net į butų eilę jau gali atsistoti. Vykdomasis komitetas skiria kambarius, kad tik nereikėtų priimti į eilę.
- Bet tai juk negarbinga.
- Taip taip, jei jau šitaip užgiedojot, vadinasi, dar neblogai gyvenat ir buto jums visai nereikia.
- Po savaitės Margrieta apsigalvojo. Nusprendė fiktyviai tuoktis, pinigų turėjo.
- Protinga mergaitė, tokia jauna, o jau supranta, kaip užsidirbti, – liūdnei nusišypsojusi sumurmėjo patarėja. Sąvadautoja. Abi susėdo virtuvėje išgerti magaryčių.
- Moteris išvirė kavos, atsidususi ironiškai tarė:
- Dievinu miežinę kavą su cikorija. Dar sveikiau, jei šliūkšteli konjako.
- Sąvadautoja nusibraukė nuo kaktos pilkas plaukų sruogas. Liūdnei žvelgė pro langą, pirštais pešiodama auksaspalvę bandelę rožytę, kurią Margrieta atnešė lauktuvių. Ji buvo radusi keletą kandidatų fiktyvioms vedyboms. Karininkas, jau nebejaunas, turi du kambarius. Poetas-rašytojas, bet to svarstyti neverta, po pirmosios publikacijos daugiau niekur nebešispausdina, gali atsisakyti skirtis. Darbininkas, gyvena bendrabutyje, bet įrašytas į eilę ir yra vilties, kad gaus butą. Laivo kapitonas, šešis mėnesius Rygoje apskritai negyvena. Tolimųjų reisų vairuotojas. Kvailė, jums gi su jais nereikės gyventi! Visos taip daro, ir nieko, gyvena sau ir vargo nemato.

– Rusai? Ačiū.

– Gausit pakvietimus į „Pavasari“. Galėsit prisipirkt deficitinių prekių, žmoniškų batų. Nes, matau, nešiojat „Gegužės pirmosios“ ispaniškus batus*, o gal „Rekordus“?

– Baltos suknelės reikės?

– Nebūtinai. Bet balto tiulio nuometui tai nusipirkit...

– O kam?

– Nebūkit juokinga! Mergaite, kai numirsit, manot, jus kas nors šydu karste apklos? Užmes nuskalbta medicininę marlę ir pakas.

Išnagrinėjusios visus pasiūlymus, sutarė dėl kandidato skambia pavarde.

Gvidas Vitte-Jakobsonas.

Bent jau pavadė latviška. Gal lyvių kilmės, o gal švedų palikuonis, išlikęs tarp suitų. Su dviem „t“. Su brūkšneliu. Patyręs kandidatas, turintis stažo. Gerų manierų, nepristoja. Užtat išsiskyrus nuotakai nebeleidžia keisti naujosios pavadės. Net tuokiantis kitą kartą su tikruoju jaunikiu, vyrai turi imti žmonos pavadę. Skamba kaip mėlynas kraujas, nesijaudinkit, dėl kilmės pas baltus lokius jau niekas nebesiunčia. Jums, kaip menininkei, pravers. Gaila, kad nesimokot operinio dainavimo. La Skala būtų garantuota, žinot tokį teatrą?

Margrietos vestuvės įvyko jau po mėnesio. Apie fiktyvią santuoką ji niekam nesisakė. Gėda juk. O jei kas nors apipils klausimais, kaip ji drįsta šitaip elgtis, teka ne iš meilės, o jaunikį už pinigų perka.

Jaunavedžių parduotuvėje „Pavasaris“ įsigijo žieminius batus. Importinius, čekiškus. Nuėjo į santuokos ceremoniją su velvetinėmis kelnėmis ir balta palaidine, po pamokų.

* Inkvizicijos įrankis, sužalojantis pėdas.

Jaunikis tikriausiai visai paseno ir suromantiškėjo, nes prieš ceremoniją ištiesė puokštę ramunių*. Civilinės metrikacijos biuro darbuotoja nebuvo persimetusi per petį regalijų juostos ir žvelgė į Gvidą Vitte-Jakobsoną su neslepiaama panieka. Dėl jo mat reikėjo ieškoti naujų sveikinimo žodžių, nes šeštą kartą skaityti tas pačias poezijos eilutes buvo žemiau oficialios garbės. Jaunikis užmovė Margrietai ant piršto žiedą, kuris atrodė lyg iš gryno aukso. Abi pusės ištarė taip ir taip. Pasirašė. Paspaudė Margrietos ranką per atstumą.

Šampano Vitte-Jakobsonams!

Naujame Margrietos pase skambi pavardė. Registracijos antspaudas kaip piliečio naudos, vertės ir kokybės ženklas. Rygietė! Vokelis su keturiais šimtais rublių. Nors ir kartojo, kad ši šauni mergaičiukė jai patinka, savo komisinių šimtuką sąvadautoja visgi nusigvelbė. Tegyvuoja amžinai Leninas piniginiėje!

Gyventi ir dirbti bendrabutyje iškart tapo kažkaip lengviau. Ji žinojo, kad buitiniai nepatogumai nuo šiol laikini. Dar mažumėlę pakentėti susispaudus. Margrietos santuoka truko pusant-rų metų. Lėtai leisdamas pinigus, gautus už vedybas su mergiote, Gvidas Vitte-Jakobsonas pasimirė savo komunalinio buto virtuvėje kaimynų akivaizdoje. Sustingo ant taburetės, net arbatos nebespėjo išgerti, ne, nenunuodytas. Pačios viską matėm. Nebuvo jokio smurto, draugai milicininkai. Senasis veteranas buvo dar jaunas, nors jau ir pensininkas. Dar nė septyniasdešimties neturėjo, bet širdis silpna. Šitaip išeiti tikra Dievo malonė. Pasi-sekė partiniui, draugai milicininkai. Iškeliavo lengvai, būdamas tarp žmonių, širdingų kaimynų apsupty. Draugai milicininkai, iš gyvenimo draugas Vitte-Jakobsonas pasitraukė kaip artistas,

* *Margrieta* – latv. „ramunė“.

ant lėkštutės išsidėliojo servelatą ir baltą duoną, paėmė šaukštą iš indelio pakabinti grietinės ir... padėjo šaukštą.

Atsirado pirmos kartos paveldėtojai, kurie Margrietai į akis išrėžė, kad į tėtušio kambarius Rygoje nė nemanytų pretenduoti, aferistė. Jie žino tuos reikalus, kuriuos nuo proto nušokęs tėtušis suko, puikiai žino. Ar jam ko trūko? Ne. Gyveno kaip visi, net geriau. Tarybų valdžia viską užtikrino, bet jam, matote, nuolat norėjosi tuoktis. Šventę jam duokit ir šampano. Jie žino, kur įteikti pareiškimą, kad apsišaukėlė laikytų liežuvį už dantų ir būtų žemesnė už žolę, atsirado mat našlė. Laidotuves surengė Raudonosios vėliavos Pabaltijo karinė apygarda, nes nuo Kuržemės katilo laikų, kai į tarybinę armiją mobilizavo net paauglius, Gvidas Vitte-Jakobsonas buvo tarybinis frontininkas.

Akys ir Valterio antytės

Užpūtusi žvakes, Margrieta atrėmė dar drėgną ikoną į knygų krūvelę ir atsitraukė per porą žingsnių. Auksas blausiai žerėjo, žila šventojo Visariono barzda ir plaukai buvo įgavę sidabrinį spindesį. Šventasis žvelgė jai tiesiai į akis, kad ir kuriame kambario kampe Margrieta atsistotų. Palenkęs galvą, įsižiūrėjęs ir tarsi iššifravęs jos esmę, šventasis tylėjo. O kaipgi kitaip. Taip ir turi būti. Ikonas Margrieta restauruodavo tik dienos šviesoje, o netikėtai atėjus pavakarei, užsidegdavo žvakių. Spalvos įgavdavo kitą atspalvį. Prie elektros apšvietimo ikonų niekas nepiešia, tokia nerašyta taisyklė.

Tempera džiūsta greitai. Margrieta iškėlė restauruotą medinę lentelę prieš šviesą, paglostė akimis. Atsargiai paguldė ikoną į dėžę, suvyniojo į rūkomąjį popierių, susupo į lininį audinį, perrišo virvele ir išėjo į susitikimą. Norėjosi kuo greičiau atiduoti.

Tai nebuvo pirmoji jos ikona, bet buvo įsitikinusi, kad kol kas geriausia iš visų restauruotų. Pavyko puikiai kaip niekada.

Aronas Markovičius buvo davęs Margrietai tamsiai rudą, suodžiais aprūkusių, išsausėjusių lengvą lentutę, kurią praktiškai žmonės būtų suskaldę ir panaudoję kaip skiedras prakuroms. Degtų spragsėdamos. Auksinį nimbą, gaubiantį šventojo galvą, galėjai tik nujausti. Kas netingėjo, ištikus šimtmečius stengėsi ikoną gerindami pagadinti. Kirminai. Kad tų nenaudėlių atsi-kratytų, Margrieta įkišo lentutę į bendrabučio šaldytuvo kam-erą. Tegu iššąla tarp ledų ir koldūnų.

Ji suprato, kad dažnai, turėdami kuo geriausių ketinimų, ikonų perpiešėjai stengėsi tamsią lentutę nušveisti, atnaujinti pagal savo supratimą. Kažkada ikona turbūt tikrai mirguliavo kaip kalėdinė eglutė, kankinių ir šventųjų skruostai švytėjo, nu-teplioti sveikai rausva paršelio spalva, o padengus pokostu ne-švarumai buvo įamžinti ir išryškėjo kaip ant delno. Paveikslas pastorėjo, jo sluoksniai paseno, ir ikonai, kaip nuvaikytam žmo-gui, pasidarė tik blogiau.

Tylinti šventojo Visariono burna buvo išpiešta išdegtos burnos vietoje, ji lengvai šypsojosi. Negana to, atrode, kad šven-tasis įkvėpė oro ir tuoj ims pamokslauti apie tai, ką matė, ką ste-bėjo ir ko neišsakė keturiasdešimt dienų pasninkaudamas. Ikona atrode lyg nuimta nuo stačiatikių bažnyčios sienos, o ne nuo restauracijos stalo. Didžiausias ikonų naikintojas yra ne laikas ir ne pro kiaurą bažnyčios stogą besiskverbiantis lietus, bet uolios moteriškės, kurios iš dievobaimingumo ir meilės švarai senus paveikslus nušveičia taip, kad net iš grunto belieka dėmės. Gero norėdamos, ikoną dengiančius rūkstančių žvakučių suodžius jos stengiasi nuvalyti skuduru. Paspjaudo ir tol blizgina šventąjį, kol nusibrūžina ne tik jo aprūkęs apsiaustas, bet ir jis pats nuo len-tutės pranyksta. Atnaujink, kad nori, tokį nupraustą ir nuvalytą, kai seną piešinį gali įžvelgti tik išmiklinęs akį arba pro lupą.

Stačiatikių ikonos į Arono rankas patekdavo veik atsitiktinai. Kai septintojo dešimtmečio pradžioje tarybinis režimas pradėjo leisti žydus į etninę giminę, jiems duodavo pasiimti ne tik buitines rakandų, bet ir ikonų. Oficialiai. Kiekvienam po penkias. Koks ryšys tarp stačiatikių ikonų ir judaizmo? Jokio, tačiau šeštojoje pasaulio dalyje įsigaliojus šiam leidimui, netiesiogiai buvo uždegta žalia šviesa vogti iš stačiatikių maldos namų. Tarybų valdžiai į ikonografiją buvo nuspjaut. Menas, tfu, praeities monai. Bet kai išvyksta apie du šimtus tūkstančių žydų, stačiatikių bažnyčioms jau yra dėl ko susirūpinti. Būsimų Maskvos olimpinų žaidynių fone išvykstančiųjų bei repatriantų reikalai ir viskas, kas su tuo susiję, vyko paraleliai ir taip tyliai, kad niekas nekreipė didesnio dėmesio, nė nepastebėjo sujudimo. Laikraščiai jau net neskelbė, kad tokia ir tokia atoki bažnytelė apvogta.

Suinteresuotiems asmenims atsivėrė platus darbo frontas. Ypač vertinamos buvo ikonos iš Latgalos, kur galėjai rasti pačių geriausių, pačių seniausių, pačių tikriausių, karus atlaikiusių sentikių ikonų, iki pat Rusijos šiaurinio pakraščio bažnyčių. Nuo Leningrado iki Belomorsko, Murmansko, Severodvinsko ir Archangelsko. Nuosaikus šiaurietiškas dizainas buvo aukštai kotiruojamas. Auksiniai nimbai, juosiantys šventųjų galvas – net ir tie buvo sukurti stilingai. Šiaurietiška elegancija.

Ne žydai vogė ikonas, ne. Joneliai kvailėliai išlauždavo atokių maldos namų duris, savi mudakai išdauždavo langus, prigirdyti, apkvaišinti, įkalbėti tamsos priedangoje įlįsdavo į mažąsias kaimų bažnyteles, susiglemždavo ikonas ir išsinešdavo. Įtikinti vagiškai, net komjaunuoliai, kurie laikė savo pareiga likviduoti praeities liekanas, buvo nustebę, kad ikonas taip gerai perka. Kitą rytą už butelį iškišdavo tyliai ir be vargo. Vieninteliai, šaukiantys apie bedievius ir besiantinančią pasaulio pabaigą, buvo barzdotieji popai ir pastarusius du karus pergyvenusios senu-

tės. Bet ką gali leisgyvės senutės prieš tarybinius dėsnius? Nieko. Prikąsk liežuvį, *matj tvoju*, ir džiaukis, kad pati gyva. Popų ir į juos panašių niekas jau seniai neėmė už gryną pinigą.

Bažnyčių grobstytojų įstatymas griežtai nebaudė. Kaip galima ilgam įkišti už grotų, jeigu apvogta tik bažnyčia? Dievo, draugai tarybiniai piliečiai, juk nėra. Mokslinis komunizmas ir marksizmas-engelsizmas-leninizmas moko, kad religija yra opiumas liaudžiai, gal norit pamėginti, ką? Už norą eiti į bažnyčių metam lauk iš partijos, iš mokyklos, iš universiteto, iš darbovietės, gal spartietiškas gyvenimas apšvies besivaikančius prietarų. Kas per triukšmas, draugai komjaunuoliai? Kas per bruzdesys, draugai partiečiai?

Buvo sukurtos tarybos, į kurias susibūrę partijos nariai važinėjo po bažnyčias ir nustatinėjo ikonų meninę vertę. Vertinga? Atiduodam muziejui. Nevertinga? Į ugnį. Į laužą! Tegul supleška beverčiai paveikslėliai, tamsinantys tautą, draugai! Nurašę ikonas kaip meniškai bevertes, apskrūs veikėjai jas ne degino, o perpardavė. Juk atsirasdavo, kas perka. Toliau jau imdavo suk蒂斯 ūkiskaita. Aronas į šį išvykstančiųjų aprūpinimo verslą gerai išlaikytomis didelės meninės vertės ikonomis įsitraukė gerokai per vėlai. Grietinėlė jau buvo nugriebta.

Ikona yra, bet apdegusi. Restauruoti Leningrade? Brangu. Sutekęs būsimą dailininkę Margrietą, Aronas nė sapnuote nesapnavo, kad ši visai neišvaizdi meno mokyklos auklėtinė taps aukso, vario ir vandens gysla. Paaugliškas atkaklumas, latviškai pilka išorė būsimai menininkei buvo tikra likimo dovana, kad ne pas vaikus lakstyty, o kantriai dirbtų. Jis ieškojo tarp geriausių. Žvalgybos tikslais Aronas pakalbino ir keletą Rozentalio auklėtinių*, kad jaunieji talentai padarytų kelias kopijas:

* Janio Rozentalio meno mokykla Rygoje, veikianti nuo 1985 m.

porą Vidbergo, vieną Alksnio ir modernisto Matvejaus, prašyčiau, malioriai, bet niekam nė žodelio, sutarta? Davė būsimiems menininkams sendinto popieriaus ir išdalijo Šmerlio blusturgy pirktų pieštukų nuograužas. Beje, dar iš tarpukario laikų. Suprantama, auklėtiniai apie gautus pinigus neprasitarė, nė vienas nesidomėjo ir tuo, kam Aronas atidavė jų pieštas kopijas. Lyg ir muziejui, lyg ir kažkokiai starovierų bažnyčiai, lyg ir tikintiesiems. O, šventasis naivume!

Rezultatai Aroną Markovičių pradžiugino. Jaunieji menininkai, kurie apie pieštas kopijas liežuvio nelaidė, padirbėjo iš peties. Išėjo visai neblogai, palamdžius popierių atrodė dar įtikimiau. Margrietos piešta Irbės pastelė nustebino. Net geriau nei apsitrynęs originalas, sušuko jis, ir tai jau buvo liaupsė. Margrietai už darbą teko dvidešimt rublių. Oiii, kokie pinigai, kažin ar pats Irbytė kadaise tiek uždirbo.

Jei stipendija dailioškėj septyniolika rublių per mėnesį, pripiešti pastelių Irbytės stiliumi atrodė vieni niekai.

Margrieta buvo Arono Markovičiaus slaptas atradimas.

– Neįtikėtina, kad sugebi net išspausdintam piešinį įžvelgti smulkmenas, garantuojančias kopijos sėkmę.

– Tokios jau mano akys. Viena pliusas, kita – minusas. Kiekviena rodo savaip. Gylį ir bendrą vaizdą. Arba labai labai arti, arba toli toli.

– Vienas iš milijonų turi tokias akis.

Nusivedęs Margrietą į ikonų dirbtuves prie sentikių katedros Maskvos gatvėje, Aronas įstūmė ją vidun.

– Žiūrėk. Dėkis į galvą. Mokykis.

Ten buvo jis. Šventasis Visarionas Tylusis.

Atidavusi Aronui Markovičiui dėžę, Margrieta baugščiai laukė įvertinimo. Ji apsisprendė netylėti.

– Kuo atskiedei dažus, kad taip blizga?

– Kiaušinio baltymu. Kaip Rubliovas.
– Turiu šį tą kaip tik tau.
– Man reikia nuosavos dirbtuvės Rygoje, – tyliai išspaudė Margrieta. Pagaliau išdrįso.

Aronas tylėjo. Margrieta išsigando. Tyla ją baugino. O jeigu Aronas Markovičius daugiau nebenorės jai duoti darbo?

Gaila, juk kiek daug pinigų ji galėjo pripiešti. Dažų prisipirkdavo, ir pragyvenimui užteko. Net tikrą, išrūgomis nekrikštytą kaimišką varškę turguj įpirkdavo. Aronas tylėjo, o Margrieta, nors ir pabūgusi savo norų didingumo, nusprendė eiti iki galo:

– Su oficialiu orderiu...

Viskas, dabar jau galėjo mirti stačia.

– Aš nedirbu butų valdyboje, mergyt.

– Esu jau registruota Rygoje... – sušnabždėjo ji.

– Piliečio kokybės ženklas negarantuoja teisės gauti butą, – nustebęš švilptelėjo Aronas. Kada mergiotė spėjo atsikratyti baudžios liekanų ir tapo rygiute? Ką tik buvo tyli latviukė, paveikslėlių kopijuotoja.

– Tada nieko, – atsiduso Margrieta. Ji gėdijosi, kad išreiškė norą turėti nuosavą kampelį, savo dirbtuvę Rygoje, pageidautina miesto centre, kokioje romantiškoje palėpėje, kur burkuoja balandžiai, kur kaimynystėje patalynę džiausto viršutinių aukštų gyventojai ir iš kur atsiveria Ryga. Tai kiekvieno iš kaimo atvykusio jauno menininko svajonė. Tačiau ji buvo įsitikinusi, kad gauti butą Rygoje yra savaime suprantama ir kad jai priklauso. Istorijos, kad žmonės gyvena susispaudę, nuomojasi kokį kampą ir buto kaip gyvenimo tikslo laukia metų metus, pro ją buvo praplaukusios lyg juodi lietaus debesys.

Jai, jaunai būtybei, egzistavo tik ji pati. Pasaulis sukosi aplink ją, o ne ji judėjo aplink pasaulį kaip visi kiti – klupdami, krisdami, eilėse stovėdami. Iš jaunatviško maksimalizmo kitus ji regėjo dvejopai: arba žvelgdavo pro rožinius akinius, arba išdidžiai

atsukdavo nugarą, o klausantis pokalbių apie gyvenimo prasmę prie taurės vyno ar degtinės, jos veidą iškreipdavo gudragalviška pašaipa, maždaug, kalbėkit kalbėkit, genijai, kai nebeturėsit ką gerti, pradėsit meilintis ir keikt gyvenimą, skųsitės, kad niekas jūsų nesupranta, neleidžia piešt, ką norit, nemoka tiek, kiek esate verti, o visos moterys vienodos. Kaip ir kiekvienas jaunas žmogus, ji neįstengė patikėti istorijomis, kad gyvenimas ilgas, kad žmonės nebus jos veidrodinis atspindys, kad likimai ir laikas sulaužys daugybę jos draugų. Ji puse ausies buvo girdėjusi, kad esama net tokių disidentų, kurie išdrįsta kritikuoti Tarybų Sąjungą, o žodis „Mordovija“ jai tebuvo geografinis apibrėžimas. Kaip didžioji dalis jaunų ir sveikai egoistiškų žmonių, nemokamą mokslą, meninę saviveiklą, pomėgius, būrelius, sportą ir mediciną ji laikė savaime suprantamu dalyku. Todėl, kad priklauso. Ji tik abejingai gūžtelėdavo pečiais, kai įsigijusi šaldytuvą, gražius čekiškus odinius batus, jugoslaviškus baldus, skalbimo mašiną „Ryga 12“ ar net žigulius vidurinė klasė surengdavo šventę. Bet apie tarybinio gyvenimo skastyklą, socialistinių bendrabūvių, eiles prie parduotuvių ar šviesių ateitį, kai visi gyvens žadėtame komunizme ir nereikės dirbti, ji apskritai negalvojo. Girtuoklius ir dykinėtojus, kurie veltėdžiauja, juk tupdydavo už grotų.

Margrietai, kaip būsimai jaunai menininkei, buvo aišku, kad ji pati yra savo gyvenimo kalvis, kad šalyje, kurioje visi lygūs, turtingam būti negražu, bet darbas garantuotas ir dirbti reikia visiems, tai užtikrina konstitucija, o apie komjaunuolių susirinkimuose priimtus sprendimus ji žinojo, kad visa tai kvailystės, ir komjaunimo kočiotojai patys netiki tuo, ką sako. Laikraščių ji neskaitė, jokie „Cīņa“, o jei jau „Sovetskaja molodiož“, tai tik paskutinį puslapį. Vien tik „Literatūra un māksla“. Visa kita spauda negalėjai tikėti. Juk Latvijoje galiojo nerašyta taisyklė, kad Dainų šventės pradžioje reikia rusiškai sudainuoti

kelias išdavystės dainas, kad ta pačia burna vėliau dainuotum „Šviesos pilį“. Televizija ją domino tik tada, kai rodydavo dailųjį čiuožimą.

Jai buvo nusispjaut į pasaulinę socializmo revoliuciją, apie kurią per istorijos pamokas tokiomis žibančiomis akimis pasakojo mokytoja, ir negalėjai suprasti, ar ji vaizduoja įsitikinusią komunistę, ar jai kaip tik negalima rodyti nieko raudono – įsijautrins, apsiverks net dėl Paryžiaus komunarų, kaip jau kartą buvo nutikę. Sulaukusi keturiolikos, Margrieta kartu su kitais klasiokais įstojo į komjaunimą, nes išsigando žodžių „nebūsi komjau-nuolė – tavęs nepriims į universitetą“. Kaip ir visi, stengėsi užgniaužti juoką, kai per radiją vapėdavo Brežnevas, o maršalo „Mažosios žemės“ privalomąjį konspektą, kurį privalėjo turėti kiekvienas tarybinis moksleivis, įskaitant dailiokus, ji pasiskolino už mažą Da Vinčio angelo kopiją. Jos visiškai nejaudino tamsieji istorijos puslapiai, asmeniškumai ir bendrumai, žmonių neturtas, įsiveržimas į Afganistaną, aukštos naftos ir dujų kainos, kurios maitino TSRS, ar ekonominiai nusikaltimai, kuriems buvo bandoma užkirsti kelią, bet tvirtai žinojo, kad baigusi dailioškę komjaunimo bilietą nukiš į tolimiausią lentyną. Gyvenamąjį laiką vadino laimingu todėl, kad buvo jauna. Kito-kio nebuvo patyrusi.

– Yra kas butus gauna, vos tik Pskovo traukiniu su ryšuliais atvyksta į Rygą, o yra tokių, kuriems tenka palūkėti, – neslėpdamas ironijos, atsakė jai Aronas. – Butus tarybiniams piliečiams skiria už gerą ir ilgametį darbą.

– Koks absurdas! – sušuko Margrieta. – Viskas, nebegaliu! Jeigu buto neskiria, tai kodėl jo negalima nusipirkti?

Nedidelė dirbtuvė, ką ten dirbtuvė – užtektų ir kambario, kur netrukdoma galėtų atsidėti menui, negaišdama laiko ir nesiblaškydama iš vietos į vietą su dažais kaip katė su kačiukais, buvo

ne vien Margrietos svajonių svajonė. Kuris jaunas menininkas netrokšta nuosavos studijos? Žodžiai „dailininkas ir jo dirbtuvė“ Margrietos ausiai skambėjo taip romantiškai, taip bohemiškai, taip atsiskyrėliška ir sykiu taip velniškai laisvamaniškai.

Per meno istorijos pamokas mokytoja porindavo ne tik apie dailės kūrinis, piešimo techniką ir mėgstamiausius dailininkų siužetus, bet visada lyg netyčia mesteldavo ir kokį pipiriuką iš menininkų gyvenimo. Norint sukurti tikrą meną reikalingas spaudimas. Jeigu neharmoningas pasaulis nespautų menininkų, jie nė neiešotų aukso pjūvio teorijos, ironiškai pridūrė mokytoja. Margrieta padarė išvadą, kad latvių menininkų gyvenimas buvo margas – jie kovojo su kuklumu, skyrėsi ir tuokėsi, karų ir revoliucijų laikais buvo priklausomi nuo vietinių užsakovų finansinės padėties, bandė išsiveržti iš apribojimų, keliavo, sėmėsi įkvėpimo iš rusų, vokiečių ir prancūzų, sugebėjo vienaip ar kitaip prasimušti, ir tikrai ne iš gero gyvenimo mirė ne savo lovoje, bet visi turėjo nuosavas dirbtuves. Visi, net Irbytis.

Aronas Markovičius jos žodžius priėmė tiesiogiai. Kaip nenorą bendradarbiauti. Gaila, upokšnis dar tik pradėjo plėstis, praėjus keturiasdešimčiai metų po karo žmonės pamažu ėmė atsitiesti, stojo į komunistų partiją, atsirado pinigų, pasitikėjimo savimi ir noro gražiai gyventi, kiti nusprendė išvažiuoti į Izraelį, norėjo pirkti klasikus, ir še tau, įplaukos gali nusekti dėl tokio menkniekio. Dėl buto. Mergiotė užsigėidė dirbtuvės.

– Žiūrėsim, – pasakė jis lyg tarp kitko ir paklojo priešais Margrietą rusvai pilkšvą iškarpa iš žurnalo. – Žinai šitą?

– Janis Valteris. „Antys“. Muziejuje yra.

– Nueik ir apžiūrėk. Ištyrinėk. Nupieši kopiją, bus tau už gerą darbą kambarys Rygoje.

– Centre!

– Taip. Įsidėmėk, tavo naujojo kambario langas išeina į vakarus.

Aštuoni skaitikliai ir lova su bumbulais

Pasukiojusi Arono duotą raktą spynoje, Margrieta suprato, kad į butą nepateks. Durys iš vidaus buvo užšautos sklende. Užsimetusi ant peties krepšį su miegmaišiu, pasitaisiusi akinius nuo saulės, Margrieta paspaudė apvalų skambučio mygtuką. Kas nors vis tiek turėtų atidaryti. Dzinn dzinnn – garsas nugaudė toliausiai, į buto gilumą.

Viskas nuščiuvo. Ji darsyk paspaudė skambutį. Tada darsyk.

Ir darsyk. Tyla. Vėl taikydamosi spausti mygtuką, Margrieta krūptelėjo. Iš vidaus pasigirdo barnis.

– Kai pas jus ateina, skambina vieną kartą, tai ko lendat?

– Bet juk ir skambino vieną kartą! Einu atidaryt.

– Trys skambučiai apskritai yra Kovalčiukams. Jūs mane šnipinėjat, piliete Roza Borisovna!

– Jau seniai reikėjo padaryt naują skambučių šifruotę ir pakabint prie durų, kad nereikėtų be reikalo lakstyt atidarinėti.

– Mano skambutis susideda iš vieno ilgo, dviejų trumpų.

– Dėl to nėra neabejoju, pilieti Romanai...

Margrieta išgirdo, kaip atsidaro prieangio durys. Tuoj pat pasigirdo priekaištas:

– Nagi! Velniava, kas užšovė durų sklendę vidury baltos dienos?

– Gal vėl kažkas vagia durų kilimėlį? Padėjau tokį gerą frotinį rankšluostį kojoms nusivalyt...

– Viktorai, čia jūs?

– Ne, čia aš... – išspaudė Margrieta.

Kalbėtojai kitapus durų staiga nutilo. Kažkas atšovė sklendę.

Durys atsivėrė sunkiai ir oriai.

Į Margrietą žvelgė keturi žmonės. Sumindžikavusi ji kažkodėl tūptelėjo ir linksmai išpyškino:

– Laba diena, kaimynai! Aš čia gyvensiu.

– Dokumentus turi?

– Štai... Žiūrėkit, mano dokumentai, visi tvarkingi. – Margrieta ištiesė Butų tarnybos išduotą antspauduotą popierių.

– Pati žinot, kad žmogui be dokumentų griežtai draudžiama... – rūščiai prakalbo kaimynė aukštu išsipešiojusių kuodu. Ji kalbėjo rusiškai.

„Mokytoja? Partijos narė, kalbėtoja?“ – toptelėjo Margrietai.

– ...savavališkai užimti atsilaisvinusį gyvenamąjį plotą, – skandavo kuoduotoji pusiau pakeltu balsu, tarsi kalbėtų plačiai auditorijai.

– Kuriame kambaryje ruošiatės gyventi?

– Pagal planą – kambarys, kuris arčiausiai virtuvės, oficialiai priklauso man.

Žodis „oficialiai“ suveikė kaip įsakymas, kuriuo neverta abejoti. Tylėdami įleido Margrietą. Ant prieškambario sienos buvo įrengti aštuoni elektros skaitikliai. Probėgšmais užmetę akį į antspauduotąjį dokumentą ir reikšmingai susižvalgę, kaimynai išsirikiavo žąsele, tada pulkeliu būreliu pasileido ilgu koridoriumi. Šviesos nedegė.

– Kodėl čia taip tamsu? – paklausė Margrieta. Ji pasikėlė akinius nuo saulės ir žvelgė pro juos.

– Jaunoji piliete, kodėl turėčiau prijungti savo skaitiklį, jei ir kiti piliečiai kaimynai vaikšto ir naudoja mano elektrą? O sa-vųjų, matot, niekas nejungia. Kaimynai, kaip suprantat, taupūs žmonės, – išraiškingai skėstelėjęs rankomis, atsiliepė vyras.

Margrietai pasirodė, kad jis jau senas, bet vis tiek jaunesnis už kitus.

Nors jau buvo ruduo, vyras dėvėjo tik apatinius marškinėlius

ir sportines kelnes išsitampiusiais keliais.

Tamsoje jis donžuaniskai ir šelmiškai išdrožė seną gerą vyrų dainele:

– Jūsų akys mane svaigina. Romanas. Malonu susipažinti, jei ką.

Koridoriaus viduryje Margrieta suklypo, tarsi už kažko užkliuvusi. Vikriai atsirėmusi į sieną krūptelėjo – apsilaupiusi ilgo tuščio koridoriaus siena buvo šilta, lyg būtų įšilusi popiečio saulėje.

– Atsargiau. Nesijaudinkit, šioje vietoje visi kažkodėl griūna, – nusijuokė Romanas. – Leisit jus prilaikyti? Kiek jums metų, mergaite?

– Jau dvidešimt vieni.

– Kokia didelė išaugai!

– Romanai, negąsdinkit mergaitės, nekvailiokit. Net mes matom jūsų paramą kelnėse.

Virtuvė buvo didelė, erdvi, išdažyta turkio mėlynumo aliejiniais dažais, gelsvai riebaluotomis lubomis – kaip vanilinis padažas iš tikrų kaimiškų kiaušinių trynių. Kalbėjo ant sienos pritvirtintas radijo taškas: „Klausotės „Majako“. Dabar penkių minučių žinios iš Maskvos, po jų pusvalandį girdėsime įvairią muziką, taip pat ir klasikinę.“

Nedidelis langelis į Péterio Stučkos gatvę. Virtuvėje glaudžiai viena prie kitos sustumtos trys keturių degiklių dujinės plytelės. Sieną nukabinėta spintelėmis. Nuo lubų ant įvairaus ilgio plikų laidų lyg savižudės kabojo musių apdertgos lemputės.

– Kiekvienam gyventojui sava lemputė. Kas įeina į virtuvę, tas įsijungia. Garbingai. Kiekvienas naudoja savo.

Virtuvėje stovėjo trys nedideli skirtingų raštų klijuote apdengti staliukai.

Ant vieno iš jų riogsojo stiklainis su arbatos grybu. Indas buvo apdengtas balta marle. Ant antro staliuko liūdesiu alsavo

apversta porcelianinė lėkštutė. Ant jo užtupdyta vašku prili-pinta pusiau nudegusi žvakelė ir apverstas, juodu kaspinėliu perrištas degtinės stikliukas.

– Kaimyną paminėjom.

– Amžiną jam atilsį.

– Keturiasdešimt dienų, mat, kaip tik praėjo...

– O valstybė tai nesnaudžia, netruko mums įkišt naują gy-ventoją, – išsprūdo Romanui. Margrieta pastebėjo, kad moterys jį apšaudo žvilgsnių strėlėmis. Kaimynės elgėsi itin netarybiškai, nerėkavo, net kritinėmis akimirkomis stengėsi laikytis gerų ma-nierų ir padarumo ribų.

Virtuvė buvo kaip reikiant prigrūsta, iš jos vedė dar dvejós durys.

– Čia sandėliukas. Anksčiau sakydavom podėlis, – tyliai sudu-deno ponía, kurios žili plaukai buvo supinti į pelės uodegytes ir plaukų smeigtukais susmaigstyti aplink galvą, kad šukuosena at-rodytų didesnė. Karo metų grožio standartas. – Kiekvienam po vieną lentyną, – ranka mostelėjo moteris.

Visos lentynos buvo pritutintos stiklainių su įvairių uogų ir vaisių uogienėmis, adžika, daržovių konservais, vienoje lenty-noje stovėjo ir žalsvai apsamanoję surūgusio pieno buteliai, ri-kiavosi moliniai puodeliai su sūdytais grybais. Žemiau stovėjo pinti krepšiai su bulvėmis, morkomis ir burokais. Akivaizdu, kad žiemai kaimynai buvo rimtai pasiruošę.

– Buto gyventojų vardu prašau jus, drauge Romanai, išsi-plauti savo pieno butelius. Smirda. Ir atlaisvinkit savavališkai užimtą lentyną, – pasinaudodama proga, kad su šnekiuoju kai-mynu ne viena, nurodė kuoduotoji.

– Piliete Malvina, aš susitvarkysiu, bet tegu Kovalčiukai nusi-renka savo grybus. O jūs, piliete Tamara Grigorjevna, – jis krei-pėsi į kitą kaimynę, – su pomidorais savo sultyse irgi galėtumėt susiprastinti. Kur darbo liaudis susidės raugintus kopūstus, jeigu

nebus vietos? – Kaimynas neieškojo žodžio kišenėje.

Visiems prisiartinus prie nedidelių durelių, būsto senbuviai ėmė muistytis.

Margrieta pažvangino raktą, kuri gavo kartu su orderiu „gyvenamajam plotui Rygoje, Revoliucijos gatvėje 13–6“, ir įkišo jį į spyną. Durys buvo neužrakintos.

Jas pravėrusi Margrieta nustėro. Jai skirtas kambarys buvo priverstas senų kėdžių, stiklainių, tuščių degtinės butelių, aprūkusių išmetamų mėlyno emalio arbatinukų, knygų, susuktų senų kilimų, šluotų, kibirų. Atremtos į tolimiausią sieną stūksojo geležinės lovos kojos aprūdijusiais žalvario bumbulais.

– Ten dar yra lova auksinėmis kojomis. Viskas, kas kaimynui, piliečiui numirėliui, priklausė. Nespėjom išmest.

– Drauge Romanai, ar jūs tikrai nefiltruojat, ką sakot, ar sąmoningai užsiimat verbaliniu kenkėjavimu? – rūsčiai susūko kaimynė, iki tol visą laiką tylėjusi. Žydė, matyti iš pirmo žvilgsnio.

– Sveika atvykusi į namučius, – ištarė kaimynė, anksčiau pavadinta piliete Malvina.

Margrieta susiėmė ir išspaudė nuoširdžiausią įmanomą šypseną. O kas beliko?

– Pilietės kaimynės, siūlau šį atitinkamai reikšmingą įvykį pažymėti didžiojo rusų poeto Puškino žodžiais: *Vypjem dobryje staruški, gde že kružki...** Pasėdėsime, arbatos išgersime, baronkų užkąsim, Tamara Grigorjevna tikriausiai bus iškepusi naują partiją. Pasikalbėsime apie gyvenimo prasmę ir šiaip...

– Jūsų gyvenimo prasmė, vaikinė, tarp kojų, – ramiu balsu pasakė tylioji. Ji kreipėsi į Margrietą, nepastebimai mostelėjusi vyro pusėn: – Draugas pilietis Romanas – sportininkas.

* Išgerkim, mielosios senutės, kurgi puodeliai... (rus.)

Nekenksmingas, gerietis. Tik reikia tinkamu laiku rasti tinkamų žodžių.

– Armijos sportas, piliete Roza Borisovna. Įsidėmėkit, aš negeriu ir nerūkau. Darbas toks. – Romanas išpūtė krūtinę, sulenkė ranką per alkūnę ir pademonstravo raumenų tango.

– Visiška žasto dvigalvio raumens kontrakcija su dilbio fleksija ir supinacija, – konstatavo Margrieta. Anatomijos mokytoja Olita Nigulė pagirtų už teorijos pritaikymą praktikoje.

– Būsimoji gydytoja? – nustebusi sušuko žydė.

– Menininkė...

– Menas priklauso liaudžiai! – užblovė Romanas, nes visomis išgalėmis troško likti dėmesio centre.

– Drauge Romanai, praktika rodo, kad menas klasių ne tik nevienija, bet atskiria jas šviesmečių atstumu, – atsikirto Margrieta.

Kaimynės ėmė ploti. Romanas nesuprato pasakymo esmės ir toliau kvailai šypsojosi. Lieknutė Margrieta kaip angis įsispraudė į sendaikčių sandėlį ir uždarė duris. Jos namai. Kas dar iš dailioškęs galėtų pasigirti tokia sėkme? Jauna, gerai uždirba, jau turi nuosavą baldais apstatytą kambarį Rygos centre.

– Vargšėlė, ji dar nežino – kas čia įžengia, viltis apie nuosavą butą palieka ten, už durų.

– Kad tik neapsivaikuotų. Šiuolaikinės merginos klastingos.

– Pastebėjot, kad ji ne itin graži?

– Aferistėms tai tik privalumas.

– Nieko, ilgainiui pripras.

– Gerai, kad vėl neįkišo kokio girtuoklio. Mums pasisėkė.

– Menininkai juk irgi geria!

– Jie negeria, jie priklauso bohemai.

– Keista, keista, kaip tokia jauna mergiotė gavo nuosavą gyvenamąjį plotą, jeigu žmonės laukia metų metus?

Virtuvės pokalbius Margrieta girdėjo kuo puikiau. Ji ne-

truko susiprotėti, kad komunalinis butas – menkas kurortas, greičiau jau primena gyvenimo kovų lauką. Kuo anksčiau apsi-brėš savo teritoriją, tuo lengviau bus pačiai, ir kiti nekiš nosies kur nereikia. Ji nusprendė išlaikyti manierą vadinti kaimynus draugais ar piliečiais. Tai skambėjo dar nedraugiškiau, nuodin-giau, šalčiau ir juokingiau. Tarybinis pasakymas be glaisto, bet veikia ir kvailius, ir tuos, kurie supranta kreipinio ironiją. Pastū-musi dureles, nusiėmė akinius nuo saulės. Sustojo virtuvėje kaip ant karo tako ir, persmeigusi kiekvieną žvilgsniu, lėtai ištare:

– Draugai kaimynai, sakau kartą ir visiems laikams! Mano velionis vyras buvo Didžiojo Tėvynės karo dalyvis. Kad visiems būtų aišku – čia buto orderis, kuris išduotas man kaip veterano našlei. Jei turit klausimų, prašom juos pateikti raštu.

Kaimynai žvelgė į jos veidą kaip stabo ištikti, klausėsi su-stingę, net susiėmė už rankų.

– Akys... Matėt? Dievulėliau...

– Vargšė mergaitė. Su tokiom akim vyro negaus.

– Kaip iš kitos planetos.

– Akys margos. Tokiomis galima hipnotizuoti.

– Lyg į tave žiūrėtų daugiaakis vabzdys.

– *Pupula duplex*, du vyzdžiai vienoje akyje. Priima daugiau vi-zualinės informacijos, geriau sugeba projektuoti atvaizdą ir jį matyti, – kaip per egzaminą išbėrė nustebusi Roza Borisovna. – Tai vis dėlto tokių būna. O aš maniau, kad prasimanymas.

Tikslus laikas ir maisto programa

Kad suspėtų į traukinį, kuris iš stoties išvažiuoja aštuonios nulis šešios, reikėjo keltis anksti. Kolūkis. Tarybinis ūkis, kaimo

jurgiai, laukai, žemės. Vadink, kaip patinka, bet Margrietai, kaip ir visiems tarybiniams studentams, mokslo metai prasidėdavo nuimant derlių. Nedalyvauti prilygo diversijai. Už nepaklusnumą galėjo pašalinti iš mokyklos. Laukdama, kol suskambės žadintuvas, Margrieta lėtai budo. Stučkos gatvėje dar buvo tamsu, automobiliai burzgė tingiai ir mieguistai, Revoliucijos gatvė į Mežaparką, girgždėdamas rūdžių suėstais varžtais, bil-dėjo pirmasis tramvajus. Vadinasi, be dešimt penkios.

Ji tįsojo ant savarankiškai susimeistrauto gulto ir mąstė, kaip gali būti, kad kiekviename kaimo kolūkyje dirba šimtas žmonių, bet prireikus nurinkti burokus ir bulves neišsiverčiama be tarybinės armijos kareivių, studentų ir moksleivių. Šalnos ir sniegas pasirodė kaip kontros. Nelaukta užėjus šaltis spalį paspaudė kaip tarybų valdžios priešas.

Motyvacija dalyvauti rudens talkose buvo labai kareiviška. Reikia gelbėti derlių. Atkovoti burokus. Apsaugoti bulves. Ap-ginti laukus nuo piktžolių. Išnaikinti graužikus. Aprūpinti tarybų liaudį žiemai šakniavaisiais ir daržovėmis. Pririnkti iš vieno hektaro tiek ir tiek tonų ir nušluostyti nosį kaimynystėje dirbančioms tokioms ir tokioms brigadoms. Perspjauti kitų universitetų ir vidurinių mokyklų rudens darbų talkininkus. Romantika. Kaimo šarmas. Darbo moralė. Gryniausios varžybos su galimybe savo portretą išvysti garbės lentoje.

Plakatai ant mokyklų ir įstaigų sienų įkvepiančiai bylojo maždaug tokia dvasia: „Darbas vienija kolektyvą!“ , „Duokim lemtingą atkirtį imperialistiniams žiemos kėslams!“ , „Net Leninas džiaugsmingai nešė savo rąstą!“ , „Ar jau apgynei bendras bulves?“ , „Už komunizmą, už šviesų rytojų – stokis į kasrudeninę vagą!“

Tupi lauke tarp burokų vagų aštuonias valandas, gauni buroką, nukerti lapus, buroką į dėžę, lapus į krūvą, pats nusėdėjęs užpakalį komunizme. Tai buvo beveik viskas, ko kiekvieną

rudenį reikalaujavo iš būsimų inteligentų. Kasi, renki, gelbsti, antraip liksi kaltas, jei nelauktai užeis žiema. Pasilenki prie kiekvienos iš bulvių, kurias traktorius iškėlė iš žemės ir išbarstė, pakeli ir dedi į kibirą. Išgelbėsi badaujančią.

– Tamsta mokytoja, bet karas baigėsi prieš keturiasdešimt metų. Koks šiandien – esant aukščiausiai brandaus socializmo fazei – gali būti badas?

– Kur žmogų geriau pažinsi, jei ne kartu dirbdamas, kolūkyje kasdamas bulves? – dalykiškai atsakė istorikė į auklėtinių nepasitenkinimo aimanas. – Kolūkis ugdo visapusiškus komunizmo statytojus.

– Tad tik į priekį, į naujas pergales, ir tris buročių vagas per valandą kaip ranka nuimsim...

– Po fizinio darbo piešiniai iškart geriau komponuojasi. Išbandyta praktiškai.

Kas dirbti nenorėjo, tam mama suveikdavo gydytojo pažymą, kad auklėtinė – tikras ligų maišas ir dirbti negali. Arba galin-gas vaikinukas staiga tapdavo toks suvargęs, kad geriau jau pakiuksos kaip laborantas tėtušio vadovaujamoje laboratorijoje. Paskalaus kolbas. Pažarstys žemę per archeologinius kasinėjimus ar padirbės dirvožemio profilių paišytoju. Kas nerasdavo kitos praktikos, važiuodavo į kolūkį. Dailiokai – į Salaspilį.

– Ir ko jūs čia dejuojat? Dabar atsiveikiname su vasara, darbas kaip kurortas, – ramino mokytoja Brigita Sturmė. – O mus anksčiau, šeštam dešimtmety, kai pati mokiausi dailioškėj, išgabendavo ne į Rygos rajoną raut buročių, bet toliausiai – į Vilianus, Sakstagalą. Sunkus darbas užsimiršo, atminty išliko visus vienijanti romantiška atmosfera. Į Latgalą mus veždavo sunkvežimiais, susėsdavom krovininėj priekaboj, prie kurios vairuotojai pritvirtindavo aukštus medinius bortus. Toks ten ir saugumas. Mediniai suolai – visas komfortas. Pakeliui į vietą dainuodavom. Atgal – susisupdavom į skaras, nes prasidėdavo

šalnos, žvarba, ir jau rugsėjo paskutinėmis dienomis užsnigdavo pirmasis sniegas. Kolūkyje moksleivius suvarydavo į tuščius, apleistus vienkiemius. Stogas praleidžia, krosnis dūmija. Didžiajam kambary paberdavo šiaudų, ir džiauakis, jei bent švარიų, nesupelijusių. Pramogos visada garantuotos, nes sušildytuose šiauduose pelės susisukdavo lizdus, merginos spiegdavo. Verkdavo, jei lizdelyje mirtinai prispausdavo peliukus. Dušai? Vaikinai, kilę iš kaimo, žinojo, kaip pakurti dūminę pirtį. Perdavomės, ir apimdavo neapsakoma palaima. Tualetas? Lauke už tvarto. Ištisas mėnuo be elektros ir radijo. Pasimatymai už ūkinių trobesių, naktinių marškinių vakarėliai, ak, jaunos geros dieneš. Visi buvom pokario vaikai, daugelis mokinių iš kaimo, darbas jiems kaulų nelaužė. Užtai išmokom surišti linus, rišom į pėdus, o gubas suklodavom eglutės raštais.

Performansas. Jaunieji menininkai kaip būrys kitaip apsirengusių darbininkų. Kaip vietinių vaikinių pajuokos objektas, o merginos atvykėlės – kaip medžioklės taikynys. Kolūkis – vieta, kur paaiškėja, kaip kas dirba. Burokų ir bulvių laukas – psichologinis lakmuso popierėlis. Iškart po darbo gali pasakyti, koks kurio mokinio charakteris, kaip jis susidoroja su sunkumais. Ar amžinai verkšlena, kniaukia, pyksta ant visų ir visko, ar supranta, kad reikia padaryti, ir taškas. Ar temps gumą, ar vengs visko, kas nepatinka, vaizduos įžulų revoliucionierių ir pagyvės tik po pietų. Laukas kaip testas. Begalinis, įmirkęs kolektyvinio ūkio bulvių laukas kaip išbandymas ir pažadas piešti, tapyti, kurti, lipdyti. Trumpai drūtai – padirbėjęs rudenį laukuose, norom nenorom cituosi marksizmo klasiką ir norėsi tiktai mokytis, mokytis, mokytis.

Ir nors fizinis darbas lavina smegenis ir ugdo kolektyvizmo dvasią, laukuose šlubuoja planavimas, jei bulves metodiškai metai po metų reikia nuimti iškritus pirmajam sniegui, pagalvojo Margrieta ir susigriebė, kad nėra kada tinginiauti. Ji užsimetė

ant pečių kutuotą skarą. Nejungdama šviesos kaip pelė paty-
liukais nukiūtino per virtuvę ir įsmuko į tualetą. Taip! Spėjo
laiku.

Šmurkštelėjo atgal į gultą ir jau netrukus virtuvėje išgirdo
bruzdesį. Kaimynai budo. Vienodos dienos slinko reguliariai
pasikartodamos ir neišvengiamai nulemtos.

Prasidėjo dar viena užstrigusios plokštelės diena.

Margrieta pamažu ne tik išsiaiškino kaimynų įpročius, bet ir
ištyrinėjo butą. Jis buvo neapsakomai erdvus, didžiulis, bet at-
rodė kaip į šukes sutrupintas ir suklijuotas indas.

Kaip suverstas sandėlis, kuriame prigriozta, primesta įvai-
riausio laikotarpio ir stiliaus daiktų. Kitaip ir negalėjo būti.
Kiekviename kambaryje gyveno skirtingi žmonės. Kiekvie-
nas nuosavą skeveldrą stengėsi sutvarkyti pagal savo išteklius
ir supratimą, kas yra patogus gyvenimas. Kiekvienas stengėsi
įsirengti savąją didžiojo buto erdvę, prikraudamas kėdučių,
staliukų, spintelių, sofūčių, užtiesaliukų ir kilimėlių. Krauk ne-
krovęs – visas butas atrodė kaip sala, į kurią po audros iš jūroje
nuskendusią laivų išplauti daiktai ir šiukšlės.

Planuodamas architektas vadovavosi tik jam vienam težino-
mais dėsniais. Iš ilgų ilgiausio koridoriaus į Revoliucijos gatvės
pusę vedė plačios dvivėrės durys. Daugybę kartų perdažytos, net
rankena aptepliota baltais aliejiniiais dažais, tik protarpiais pra-
sisivietė žalvaris. Durys vėrėsi į saulėtą kambarį, kuriame niekas
negyveno. Gyventojai jį apeidavo arba pereinavo, kad patektų į
savo kambarius. *Prochodnoj dvor*. Pereinamasis kambarys*. Tik-
liau nepasakysi. Gali būti, kad anksčiau čia buvo salonėlis, ku-
riame dieną galėjai pasimėgauti saule, pagalvojo Margrieta.

* Latviškai *caureja* – ir „pereinamasis kambarys“, ir „viduriavimas“.

Tačiau dabar šiame saulėtame kambaryje riogsojo kėdės šviešiais gurvoliais apsivėlusiu, nuo medinės dalies atirusiu audiniu, sulūžęs gėlių stovas su nudžiūvusiu pinigų medžiu, neišvalytas paukščių narvelis, suskretusios užuolaidos, pridulkėjęs rytietiškais raštais margintas kilimas, CCCP žemėlapis ir iškleręs trikojis septintojo dešimtmečio stalelis. Ant jo krūvelė mados žurnalų „Burda Moden“. Iš kur čia tokia ekstra? Duryse ant lengvai parūdijusios vinies kabojo iki baltumo saulėje, vėjyje ir rūgščiame Lietuje išbalęs brezentinis apsiaustas, kokius vilkėdavo žvejai, dezertyruojantys kareiviai arba neramūs klajūnai. Visą nenauđojamą šlamštą gyventojai sustumdavo į pereinamąjį kambarį. Iš jo vienos durys vedė į Kovalčiukų kambarius, kitos – į ponios Malvinos kambarį, o trečiasis priklausė Romanui. Laikinai. Skyrė GERT, Kirovo rajono gyvenamosios erdvės Rygos tarnyba, už tai, kad sportuoja. Pasirodo, sportas irgi darbas.

Kiti trys kambariai atrodė kaip čiurlių lizdai smėlėtoje seklu moje. Į juos galėjai patekti iš ilgo koridoriaus. Ten gyveno Roza Borisovna, Tamara Grigorjevna ir Viktoras. Kaip Margrieta iššniukštinėjo, tai buvo prievarta perskelti du kambariai, iš kurių padauginus sienų ir durų atsirado trys nedidelės gyvenamosios erdvės.

„Ryšium su tuo, kad pagal Rygos miesto... (tokio ir tokio rajono tarnybos, kurios pavadinimo Margrieta neįstengė iki galo perskaityti, toks buvo ilgas) taisykles, jei gyvenamojo ploto norma yra šeši kvadratiniai metrai registruotam asmeniui, nėra pagrindo nuomininkui suteikti galimybę stoti į butų eilę“, – taip buvo paaiškinta GERT lydimajame rašte. Tiktai apkvaitęs žmogus gali prirašyti tokių nesąmonių, nes mėgsta išGERT.

Butų klausimas buvo sprendžiamas tarybiniu stiliumi. Kiekvienam tekdavo po kritinius šešis metrus ir dar šiek tiek viršaus.

Margrieta pereinamojo kambario duris paliko praviras. Kad į tamsų koridorių įspjstų šiltos saulės šviesos. Pasisukusi nugara

į šviesą, ji pastebėjo šmėkštelint kažkokį šešėlį. Skubiai atsigręžusi nieko nepamatė, bet kamavo nuojauta, ar čia tik nebus dar vienu durų. Ten dar kažkas yra, pamanė.

Skirtingi įpročiai ir gera arbata

Kaimynų įpročiai buvo nepajudinami. Pirmoji pabUSDavo Malvina. Pilietė ponia Malvina, kaip Margrieta į ją kreipdavosi. Prieštaringai, bet tiksliai. Kaimynė po tokio kreipinio visada šiek tiek krūpteldavo, bet vis tiek jausdavosi pamaloninta. Dėl ponios. Ji brūkštel'davo degtuką, užkaisdavo arbatinį. Ryškios jūros spalvos emalis, išlenktas snapelis. Sugniaužusi rankoje tualetinio popieriaus juostelę, Malvina minkštais žingsniais tipendavo į tualetą. Trinkteldavo durys. Aha, netrukus prasidės, pagalvojo Margrieta. Pusė septynių. Basomis pėdomis koridoriumi šlepsėjo Romanas. Užkliuvo lygioj vietoj ties devintu žingsniu, išrėžė viską, kas per naktį buvo susikaupę. Prieš įeidamas į virtuvę, be ceremonijų pabarbeno į tualetu duris:

– Piliete Malvina, labas rytas!

Tada degtuko brūkštelėjimas, subarškėjo arbatinukas. Aliumininis, neblizgintas, prieštvaninis ir lipnus. Pakartotinis barbenimas į tualetu duris:

– Piliete Malvina! Kiti irgi nori! Pensininkai galėtų darbo liaudį užleisti į priekį.

Jeigu ponia Malvina išeidavo lauk jau po antro įspėjimo, Romanas ją pagirdavo. Šįsyk nebuvo tas kartas.

– O kad myšiu, kad tekės! Pardon, bet jums teks šluostyti. Kaip sakoma – ir nieks kits čia nekaltS, mergužėle, tu pati.

Pasakymai labai neįvairuodavo, nuolat kartojosi, nebuvo ir

piktavališki, ir po savaitės Margrieta padarė išvadą, kad Romanas nei myš, nei kakos prie durų, nei ką kita darys. Tiesiog jam iš pat ryto reikia išsišnekėti nuo dūšios.

Jis pliauskė ir vėdino plaučius lyg padauža berniukštis:

– Piliete Malvina, mūsų vonios kambaryje aš nusišypsau Dievui. Kai tik pasižiūriu į veidrodį, jis man irgi nusišypsavo ir sako: „Sveikas, laimės kūdiki, bambino!“

– Prikąskit liežuvį, pilieti Romanai, piktžodžiaujat jau nuo pat ryto.

Į Romano šūksnį „Kiek gali viena smulkutė pilietė šikt?“ iš koridoriaus gilumos piktai atsiliepė Tamara Grigorjevna:

– Nutilkkit, smulkusis pilieti demone, kai angelas kalba!

Į parketą garsiai sukaukšėjo šlepetės aukštais kulniukais. Importinės, su pūkuotais kiškio uodegos kailio bumbulais. Minkštai šnarėjo šilkinis chalatas, siuvinėtas drakonais, ilgi, į kuodą nesurišti rugių spalvos plaukai buvo medūziškai-gyvatiškai išsidraikę. Sustojusi prie žalių tualetų durų, ji šaižiai sušuko, kaip sąvadautoja rusiškam kaime:

– Žinot ką, pilieti Romanai, jei jau jūs kambaryje nuosavą šaldytuvą turit, tai galėtumėt susiorganizuot ir naktipuodį. Nes dar visą butą iš miegų pakėlėt!

Vadinasi, jau be penkiolikos septynios, rengdamasi pagalvojo Margrieta.

Ponia Malvina tylėdama sukosi virtuvėje. Iš spintelės išsitraukė malūnėlį ir pradėjo malti kavą. Labas rytas, piliete Malvina. Labas rytas, Tamara Grigorjevna. Dar vienas degtuko brūkštelėjimas. Balto emalio arbatinis, raudonos aguonos žaliais koteliais, du pumpurėliai. Į mažą indelį įberta juoda kava.

Dar vienas labas rytas. Zlatos. Jau septynios.

Zlata į virtuvę įtipendavo su šlepetėmis. Jos chalatėlis buvo paprastas, tačiau dujas Zlata įžiebėdavo elektriniu degikliu. Pasaulinis elektronikos stebuklas. Niekas kitas bute tokio neturėjo.

Čččiirrr, Zlatos virtuvinis įtaisas sudūgzdavo, ir atsuktos dujos po blizgančiu metaliniu arbatiniu nušvisdavo oranžiškai mėlyna liepsna. Tada ji grįždavo į savo kambarius. Užvirus vandeniui, tą išgirsdavo visi be išimties. Blizgantis metalinis Kovalčiukų arbatinis buvo iš tų, kurie švilpė garsiai. Brangus. Importinis.

Septynios penkiolika. Pro Margrietos kambarėlio durų apačią imdavo skverbtis ką tik užplikytos kavos aromatas. Ponia Malvina šlepsėdavo koridoriumi su kavinuku. Ties devintu šleptelėjimu ji sulėtindavo greitį ir tarytum sustodavo. Paminėdžikuodavo lyg prie kažkokios kliūties, kurią reikėtų peržengti. Po to sparčiai nušlepsėdavo tolyn iki savo kambario. Sucypdavo Zlatos arbatinis ir net pro durų apačią Margrietos nosį pasiekdavo nepažįstamos, tačiau labai geros arbatos kvapo debesys.

– Zlata, kokia čia arbata? Kur gavot? Kiek primokėjot?

– Krasnodaro. Pirkau gastronome ant Revoliucijos ir Lenino kampo. Va, net ant pakelio parašyta, – padelsusi atsakė Zlata.

Kovalčiukai pusryčiaudavo tik savo dviejuose kambariuose. Zlata paskubomis išsitraukė iš garsiai burzgiančio šaldytuvo „Minsk“ sviesto, baltos duonos, stiklainiuką uogienės ir dėžutę „Rygos šprotų“.

Bet šaldytuvo durys neužsidarė taip greitai, kaip Zlata būtų norėjusi. Apsimiegojusių kaimynų akys susmigo į lentynas su didėjančiu susidomėjimu. Oho! Romanas neslėpdamas nuostabos sušvilpė. Šaldytuvą buvo pritutintas šprotų dėžučių. Beveik nieko kito. Dar į sviestinį popierių įvyniotas „Rusiško“ sūrio gabalėlis, ne didesnis, nei deda į pelėkautus, butelis kefyro ir mažas indelis grietinės.

– Remiam vietinius žvejų kolūkius, – sutrikusi pasiteisino Zlata. Susidėjusi fajanso arbatos indus ant medinio padėklo, ji išdidžiai nuplaukė koridoriumi. Jos vyras Nikolajus virtuvėje nesirodydavo.

– Krasnodaro ar Gruzijos arbata taip nekvepia, – į virtuvėje

pasirodžiusią Margrietą kreipėsi Tamara Grigorjevna. – Čia ir ne „Bodrost“. Nors ir tos galima įsigyti tik per pažintis arba Maskvoje. Mano nosis iškart jaučia, kur tikras daiktas, o kur sąšlavos.

Margrieta gūžtelėjo pečiais. Ji pasitenkino žolių arbatomis.

– Šita Kovalčiukų arbata kvėpia kaip neeilinė arbata, aš jums sakau.

– Ar ne tas pats, ką žmonės geria?

– Ne, mieločka Margaritočka, tai, ką tu geri, rodo tavo vietą hierarchijoje. Ir kaip jie sugeba gauti importinės?

– Juodoji arbata sutraukia burną.

– Mums dumia akis. Dievas viską mato... – Tamara Grigorjevna buvo nepalenkiamą.

– ...bet kaimynai dar daugiau... – pašnibždomis pridūrė Romanas.

– Man atrodo, kad gerą arbatą jie perpila į nefirminį popierinį pakelį, – kaip tardytoja šnekėjo Tamara Grigorjevna.

– Ponia Malvina kavos pupelės laiko „Nescafé“ skardinėje, o pačias pupelės perka per blatą, – sumurmėjo Margrieta, persiėmusi bendra nuotaika. – Net tarybiniam žmogui kartais norisi, kad dėžutė būtų graži.

– O čia atvirksčiai! Kovalčiukai apsimeta, kad geria tokią arbatą kaip visi.

Kaimynė nerimo:

– Tikrai įdomu, kodėl jie slepia, kad geria geresnę? Kaip TEN?

– Jūs skaitot mano mintis, piliete Tamara Grigorjevna. Ke-fyro butelis jų šaldytuve tik dekoracija, viena ir ta pati, nesikeičianti. Aš atkreipiau dėmesį. O šprotus matėt? – Romanas neįstengė nuslėpti susijaudinimo, kurį jaučia žmogus, iš šalies stebintis slaptas orgijas. – Šitiek net aš nesugebėčiau suvalgyt.

Už lango burkavo baltas balandis. Margrieta atidarė langą. Iš Stučkos gatvės padvelkė ūkanotas rytas. Ji pasilenkė, balandis pasitraukė į šoną. Margrieta pažiūrėjo į lovelį ant palangės. Tuščias gėlių lovelis tarnavo jai kaip šaldytuvus. Išsitraukė butelį kefyro žaliu metaliniu dangteliu. Pieno dangtelis buvo sidabro spalvos. Žvelgdama į smulkaus lietučio drengiamą gatvę, išmaukė dideliais gurkšniais. Pusryčiai, gero apetito. Virtuvėje ji pasirodydavo tik prabėgomis, prieš išeidama. Balandis sumosavo sparnais ir apsuko ratą. Tada grįžo.

Septynios trisdešimt. Reikia bėgti į stotį. Pagyvenusi bute vos mėnesį, ji jau žinojo kiekvieno kaimyno įpročius: kaip kas keliasi, valgo, geria arbatą arba kavą, gyvena ritmu, kuris kartojasi, kartojasi, kartojasi. Ji buvo pastebėjusi, kad aštuntą penkioliką į virtuvę įeina Roza Borisovna. Tuo metu visi kaimynai jau būna išsiskirstę kas sau. Tai būdavo laikas, kai ir koridorius, ir virtuvė, ir tualetas santykinai priklausė vienintelei Rozai Borisovnai. Kaušelyje kaitindama vandenį, kaimynė stebėjo, kuo užsiima Margrieta.

– Jūsų kambarys kaip lizdelis.

– Jūsų indukas gražus.

– Stebiuosi, kaip jums tai pavyksta – iš nieko, mažomis sąnaudomis sukurti aplinką, kuri pačiai maloni ir kitus priverčia susitvarkyti bent mažą kampelį.

– Galėčiau nupiešti, jūsų kavos induko varinė spalva šitoj virtuvėj tokia nepaprastai ryški, – vapėjo sutrikusi Margrieta.

– Parsivežiau iš kelionės. Džiazva kavai virti iš Uzbekijos.

Pastačiusi blizgantį varinį indą ant padėklo, kaimynė nuėjo į savo kambarį.

Buto slavai gėrė juodąją arbatą su cukrumi, latviai gėrė žolelių arbatą su medumi, šviežiai maltų pupelių kavą, žydai – ypatingai paruoštą kavą, o laimės kūdikiai, kurie turėjo blatą ir pažįstamų gastronome, – tirpią. Jei ir nesimatė lentynėlėje, importinę tirpią

kavą iš tikros firminės skardinės galėjai užuosti. Ji kuteno nosį. Vieninteliai, kurių įpročių Margrietai nepavyko perprasti, buvo Nikolajus ir Viktoras. Pirmasis virtuvėje apskritai nesirodydavo, tik rytais nenoriai susitaikydavo su spaudžiančia būtinybe pasisioti ir išsivalyti dantis. Gal net pasisveikindavo praeidamas pro šalį, bet nė karto kaimynas neskyrė jai žmoniško dėmesio. Jis tarsi jautėsi viršesnis už kitus. Nikolajus visada vaikščiojo susisiautęs į ilgą chalatą, tamsūs plaukai prie smilkinių pražilę, o rusiškai kalbėjo su kaukazietišku akcentu.

– Jis gruzinas, kaip Dievą myliu, pasisaugokit jo, gali būti karštas! – virtuvėje kaimynėms šnabzdėjo Tamara Grigorjevna. – Nieko baisaus nepadarys, bet, suprantat pačios, gruzinas yra gruzinas. Gruzinai normalaus darbo nedirba, tik kažkaip sugeba gerai gyventi.

Viktoras atsibudavo taip vėlai, kad Margrieta jau seniai būdavo išėjusi, ir parsirasdavo į butą paryčiais, kai visi miegojo. Viktoro ji apskritai dar nebuvo mačiusi. Jo grafikas ir režimas buvo kitoks negu kitų namiškių, jei juos galima taip vadinti.

– Margrietut, pasisaugokit jo, – pašnibždomis įspėjo Roza Borisovna. – Ne koks siaubūnas, aišku, bet muzikantas yra muzikantas.

– Muzikantas? Jūs juokaujat? Jo kambaryje niekada neskamba muzika.

– O jūs norėtumėt, jog ten muštų būgnus ir dūduotų, kad net sienos drebėtų?

– Man atrodo, muzikantai yra išrinktieji. Jei sugebi kurti šiame pasaulyje ir pakerėti kitą galaktiką, tai reikia būti šiek tiek burtininku.

– O ką aš sakau? Jaunos merginos įsimyli muzikantus ne kaip žmones, įsimyli savo jausmus, kuriuos muzikantai pažadina. Kaip tik dėl to jiems neįmanoma atsispirti. Laikykitės per atstumą.

– Margrietut, – prie pat durų į ją pašnibždomis kreipėsi ponია Malvina. Ji čežino rankose sulankstytą polietileninį maišelį. – Jei jūs ir šiandien dirbsit prie raudonųjų burokėlių, būkit maloni, prigriebkit man porą šakniagumbių. Kumščio didumo. Kokius penkis, šešis, septynis. Gal ir kopūstus nurinksit? Paimkit kokią galvutę. Kokia morkytė irgi praverstų, jeigu šiandien pasitaikytų rauti morkas. Kavai išeina visa pensija, o be geros kavos aš gyventi negaliu. Sriubytei mums burokėlių abiem užteks.

Margrieta tylėdama paėmė maišelį.

Polietileniniai maišeliai buvo vertybė. Juos skalaudavo, plaudavo ir virtuvėje sukabindavo ant virvutės išdžiūti. Kaimynės maišelius naudojo pakartotinai.

Tramvajaus bilietas kainavo tris kapeikas, ir suskaičiavus, kiek pinigų Margrieta pravažinėtų vien tik iki stoties ir atgal, susidarė daug. Per dieną šešios kapeikos, padauginus iš penkių dienų jau trisdešimt kapeikų, o per dvi savaites, kol reikia važinėti į kolūkio derliaus nuėmimo darbus, – beveik rublis. O kur dar traukinys, kurio bilietą turi pats įsigyti, dar šis tas, ir, žiūrėk, iš septyniolikos rublių stipendijos nelieka nė grašio. Galėtų rizikuoti ir važiuoti zuikiu. Margrieta nusprendė lakstyti pėsčiomis. Be to, ir figūrai į naudą. Reikės pamiršti išdidumą ir gėdą. Pinigai Rygoje tirpo greičiau, nei Margrieta galėjo įsivaizduoti. Nieko nebus, teks pasieškoti darbo. Arono Markovičiaus prašyti nesinorėjo.

Pinigų reikėjo ne tik dažams, bet ir rudeniniams batams, žieminiam paltui, maistui, o kur dar nuoma. Keturi rubliai už kambarį centre ir bendro naudojimo elektra. Ak, kokia materialistė darausi, nusijuokė sau Margrieta. Prieš išeidama stabtelėjo koridoriaus gale. Pereinamajam kambarį ant kablio kabėjo didžiulis, saulėje nublukęs brezentinis apsiaustas. Jis buvo niekieno, kartą net ponია Malvina nusistebėjo nežinanti, kaip anų laikų

drabužis apskritai atsidūrė bute. Jei jau bendras, tai nepriklauso niekam ir priklauso visiems. Margrieta susisiautė į didįjį lietautį. Dabar bent jau lietus nebaisus. Barškėdamas, dundėdamas ratais, iš Lenino gatvės išniro 11 tramvajus. Prilaikydama apsiaustą Margrieta pasileido bėgti Revoliucijos gatve į „Vaikų pasaulio“ pusę. Įsukusi į Barono gatvę, bėgo toliau.

Iki kaklo ir pakaušio

– Burokai ir bulvės jau antra savaitė. Įgriso iki gyvo kaulo! Aš būsiu menininkas! – liejo apmaudą vienas jaunuolis. – Purvas, sąstingis, sistemos gniaužtai, o jūs susitaikot. Auginat geležinius kopūstus, graužiat peraugusius ridikus, kepat piktus svogūnus, o neišverktos jūsų ašaros išėda akis.

Būsimasis skulptorius kaip svaidyklės išmestas akmuo išsoko iš autobuso ir mosuodamas rankomis ėmė reikšti protestą. Jis buvo pasišovęs nepaklusti. Nedirbs, nevergaus, nesusitaikys, nerems sistemos, netaps tarybiniu priedėliu ir agropromonės auka. Pirmakursis, pagalvojo Margrieta. Tie amžinai šokinėja. Kas nekelia revoliucijos pirmame kurse, tas nieko nebus nuveikęs paskutiniame.

– Ramiau, vaicine, mes savo laiku irgi taip šokinėjom, – prakalbo kažkas iš vyresnių kursų.

– Jūs akli, kurti, ar ką? Jūs dirbat vergų darbą, ar patys nematot? Supuvusi sistema pūdo ir jus pačius, laužo, parodo jums, kad esat šūdo vietoj, o jūs nė kiek neprotestuojat. Patys suprانتat, ką darot? Pakurk, pakurk ugnelę, mieloji motinėle... – jaunuolis atsikrenkštė ir uždainavo skambiu bliuanančiu balsu. Vaikino gerklė buvo gera, riksmas sklido toli, ir susidomėjusios merginos ėmė gręžiotis. Tai įkvėpė vaikinuką nesustoti: – Imantas

Kalninis ir grupė „Menuetas“, Imantas Zieduonis ir „Poema apie duoną“, latviai yra Europos sanskritu kalbanti brahmanų gentis, o jūs kaip vergai lankstotės, patys padėdami kraugerėms motinėlėms kurstyti ugnį, „kad plaukai spragsėtų...“

– Trys „M“.

– Kas?

– Malačius. Maksimalistas.

– Menkysta. Mamytukas.

– Melagis. Manipulatorius.

– Tegu padirbėja, papaišo kompozicijas, paprakaituoja prie medžio, pavargsta su oda, tegu pakala sidabrą ir bronzą, tegu siūlus panarplioja.

– Tegu geriau užrašo baltu ant raudono ilgus metrus lozungų, motyvuojančių tarybinius žmones dirbti, ir tada čirška, koks jis didis menininkas. Liežuviu malt kiekvienas moka.

– Jokio meno jau antra savaitė, girdit? Kiek galima tuos burokus raut, jūsų pačių nuo šitos sistemos vemt neverčia? Kur menas? Mes ateinam naujo pasaulio kurti, o mums – še tau, morkos...

Vaikinas išsitaršiusiais plaukais buvo nesustabdomas:

– Viskas, man gana! Kiekvienas turi daryti tai, ką moka geriausiai. Laisvės!

– Aaa! O išgert bus? Įpilkit, kas turit... – pasigirdo iš pulkelio.

– O muštynės ar bus?

Niekam nesinorėjo veltis. Ir kvailiui buvo aišku, kad paprasčiau padirbėti, išraut tas morkas, burokus ir kopūstus negu pulti priešgyniaut. Kam be reikalo prisivirt košės? Dar pripaišys nepaklusimą mokyklos tvarkai, pašalins. Ir kam to reikia? Ne toks jau didelis baubas tie burokai ir jų rovimas. Dvi savaitės gryname ore, galima ir taip pažiūrėti. Vaikinas atsistojo vagos gale. Ironijos jis neėmė į galvą. Sukryžiavo rankas ant krūtinės kaip koks gitaristas scenoje arba kaip žalut žalutėlis maištininkas

revoliucionierius, kuriam nepavyksta sutelkti maištui skystablauzdžių bendraminčių. Jis pasakė, ką kiekvienas patyliukais galvojo, bet garsiai išarti nediršo, – kad nenori lopyti spragų, kurias paliko kolūkiečiai, kad nemaž netrokšta dalyvauti socialistiniame lenktyniavime dėl kažkokios pereinamosios vėliavos ar vimpelo vien jau dėl to, kad ruduo vėsus, darbas alinantis, purvinas ir tai juk nestilinga. Niekas taip ir neišdrįso pasakyti, kad save kaip būsimą menininką laiko aukštesniu už buhalterį, pardavėją, fabriko darbininką ar traktorininką. Socialinė lygybė egzistuoja tik popieriuje.

Vaikinuko drąsos ir berniukiško sumišimo kokteilis sukėlė visuotinę užuojautą. Jis beviltiškai dairėsi aplink, akimis ieškodamas sąjungininkų, rėmėjų, ir šaukė:

– Visi bambat, kad sistema jums kelia pasibjaurėjimą. Visi skundžiatės, kad gyvenat mėsle, bet vis tiek velkatės į traukinį, tupit čia gale vagos, knaisiojatės po žemę ir susitaikot kaip vergai. O pakampėse, virtuvėse, traukinio tambūre, už nugaros mintyse protestuojat, viduje nepaklūstat. Jūs, varžteliai... Aš jus niekinu! Virtuvės kovotojai. Šlykštu!

– Bravo! Kaip greitai auga vaikai, net nepastebėjau. Pradedu protingai šnekėti, tik paklauskite... – bandydamas užglaistyti auklėtinio išpuolį, saldžiu balsu tarė vienas iš mokytojų. Lauke stovintys auklėtiniai susižvalgė. Kelios merginos užsidengė plaštakomis burnas.

Tuoj pat nutilk! Ką tas jaunuolis sau galvoja? Tyliau! Cit! Laikyk liežuvį už dantų, žmogau! Kas gi nežinojo, kad tarp jų gali būti informatorius, kuris praneš apie įvykius dailioškeį. Kodėl mokytojas negalėtų būti stukačius? Pernelyg jau draugiškas ir provokuojantis. Įtartina.

Nejučia auklėtiniai pasitraukė nuo jo atokiau.

– Vaikine, apsiramink pagaliau! – Maištininkui prie ausies palinko mokytojas Leonas Alksnis. Keramikas, kuris sugebėjo iš

molio gniužulo ištekinti puodus ir kitus stebuklus, per pamokas ir už mokyklos ribų mokė ištverti ne tik krosnies karštį, bet ir gyvenimą. Jis žinojo, kad nuo tada, kai mokyklos auklėtiniams kas rugsėjį tenka plušėti laukuose, vienas ar kitas ūmai išsišoka. Jaunas dar. Laisvamanybė? Šventas naivumas. Greičiau jau paugliams būdingas padaužiškumas, noras išsiskirti arba socialinis išpuikimas. Menininkams karštakošiškumą atleidžia, ir tai juos gelbsti, nors ir ne visuomet.

Ko jūs iš jo norit? Jis juk menininkas, ko jūs iš jo, tokio keis-
tapročio, norit, ir supratingi žmonės suminkštėja.

Mokytojo ironija maišėsi su įžvalgumu:

– Net įmestas tarp burokų ir bulvių žiūrėk į viską kaip į žaidimą: sugebėsi prisitaikyti ir palenkti į savo pusę, būsi gudresnis – išgyvensi. Nesugebėsi – palūši, ir baigtas kriukis! Tai menas. Juk nori būti laisvas? Tau gali nepatikti, bet būk viršesnis už savo priešus. Tik savo kailiu viską ištvėręs gali juos pergudrauti, ir patikėk manimi, likimas du kartus į tą pačią vietą netrenkia. Viskas, bus išgelbėta tavo siela, galėsi daryti tai, ką nori, netgi kurti meną ir hepeningus. Ir apskritai, che che, laukuose padirbėjus ne viena čakra atsiveria.

– Ar tai vis tas jūsų sušiktas socialistinis teisingumas, ką? Galim piešt plakatą „Taika. Draugystė. Festivalis“.

– Mes visi surišti viena virve kaip alpinistai, o ypač burokų lauke. – Mokytojas paplekšnojo vaikinukui per kampuotus pečius. – Be to, vaikine, lėšų trūkumas mokykloje verčia galvoti ir dirbti.

– Dėmesio, dėmesio! Įvadas į gyvenimo mokslus baigėsi. Viskas vyksta pagal socialistinį teisingumą, – galiausiai prabilo kolūkio brigadininkas. – Istorija paprasta kaip pasaulis. Ranka ranką plauna. Dailiokai kolūkyje nudirba rudens darbus, kolūkis jiems duoda papildomų lėšų. Užtat kokios mūsų morkos – saulėlydžio spalvos!

Nekreipdamas dėmesio į suirzusį streikuotoją, brigadininkas kaip kas rytą atidarė dėžę, prikrautą mačėtės tipo peilių. Jis tą atliko taip elegantiškai, tarsi siūlydamas šokoladinių saldinių asorti su kremu įdaru.

Buvo akivaizdu, kad įkvėpti jaunuolius nuimti derlių nėra jo tikrasis pašaukimas. Planuoti, sodinti daržus, tirti meristemas, kurti naujas, išgulimui atsparias rugių veisles – taip. Grynoji agronomija arba agronomijos mokslas buvo jo stiprybė. Jaunystės svajonė nuo pat pirmųjų žemės ūkio darbų senelio darže. Tačiau jam teko akis į akį susidurti su tikrove, kuri nebuvo tokia ideali. Kasdien reikėjo įkalbėti traktorininkus dirbti, negerti bent jau darbo metu, pirmadieniais nors ir ropomis atšliaužti į darbą, kad bent jau į popierius būtų galima įrašyti, jog toks ir toks pasirodė. Ką nuveikė, ne tiek svarbu. Jaunajam agronomui teko mokytis senius nevogti benzino, negadinti technikos ir rudenį nurauti burokus. Arba reikėjo duoti nurodymus aparti, akėti, kultivuoti, apsėti, nuimti derlių. Jis pasirinko studijuoti gerbiamą agronomo profesiją, kuri žadėjo užtikrintą, pasiturimą, solidų gyvenimą. Jeigu sutikdavai vykti į tolimą, nuošalų kaimą, gyvenvietės centre tau be eilės skirdavo butą, bet, po velnių, tai nė iš tolo nepriminė laimingo ir turtingo gyvenimo kaimo tyloje, kurį skelbė plakatai. Darbo liaudį prie darbų reikėjo lenkti. Įrodinėti, kad lauką privalu aparti-suakėti-apsėtinurinkti ne todėl, kad prasidėjo eilinė darbo kampanija, o todėl, kad tarnauti žemei yra garbės reikalas. Likimas ėmė šiepti dantis. Eik, kad nori, ir savo tėvo amžiaus vyrams paaiškink, kaip teisingai gyventi. Jie tik nuspjaukavo. Ką tu, vaiki, supranti apie gyvenimą, juokėsi jie, mes po karo šovinius nuo lauko rinkom kaip tu dabar bulves. Atsirado mat mokytojas, dar pienas nuo lūpų nenudžiūvo, o jau aiškina.

Šiltos vietelės tyrimų institute buvo užimtos, teko bristi molėtą ir sunkią žemę. Tai dar būtų nieko. Derlių nuimantys

dailiokai jau pirmą dieną pastebėjo, kad kolūkio laukų brigadininkas – apsigimęs aktorius, savo gabumus palaidojęs režisierius. Liaudies teatro primarijus. Salaspilio Ivaras Kalninis*. Burokų lauko Uldis Dumpis**. Brigadininkas bravūriškai vaikščiojo pro jaunuolių pulką. Ilgi kerziniai batai ir saulėje kone visai išbalęs žalias brezentinis lietpaltis jam velniškai tiko. Jis elegantiškai svaidė mačetpeilį. Išmesdavo į orą kaip žonglierius, pagaudavo kaip Girtas Jakovlevas***, vaidinantis Liliomą.

– Nagi, visi dėmesio! *Show must go on!* Griebiam burokėlių už lapų, nuvalom žemes, nukertam uodegėlę, čirkšt! Nėr uodegos, nėr uodegėlės, nėr pėdsakų ir stukačिनimo, ai, ai, ką mes, vaikai, darysim? Guldom buroką ant dėžės krašto kaip priešininko galvą ir užsimojam, ir kertam, atskiriam raudoną galvą nuo žaliųjų lapų, tegul sau rieda ir tegyvuoja laisvė, lygybė, teisybė, brolybė – čirkšt! *Cherchez la femme!* Žinojot iš prancūzų revoliucijos, kol giljotina veikia, tol respublika egzistuoja ir gyvuoja! O kai giljotina aptingsta, kaip sakė Šatobrianas, istorija kaip tik iš tinginių mėgsta pasijuokti ir pasityčioti. Tad dirbam nuo devynių iki pietų ir susitinkam anam lauko gale, kai burokai bus nurinkti.

Ką ten Jakovlevas iš Dramos teatro! Jo Liliomui po tokio ryškaus brigadininko etiudo beliko eiti į užkulisius parūkyti.

– Aš noriu daryti tai, ką sugebu geriausiai! – nerimo atkaklusis vaikinukas.

– Rauk burokus ir krauk į krūvas. Būk gerutis, imkis darbo!

– Oi... pirštines namie pamiršau.

– Užduok tempą. Antraip mums teks dirbti ir už tave.

* Ivars Kalniņš (g. 1948) – latvių kino ir teatro aktorius.

** Uldis Reinis Dumpis (g. 1943) – latvių kino ir teatro aktorius.

*** Ģirts Jakovļevs (g. 1940) – latvių aktorius.

– Aš kaip tik apie tai ir šneku! Apie tempą!

– Ką turi galvoje?

– Įkvepianti daina jauniems komunizmo statytojams! Į naujas darbo pergales! *Show must go on!* – vaikinukas sušuko taip taisyklingai angliškai, kad visi suprato – jis sugeba ne tik ironiškomis brigadininko frazėmis mėtytis, bet ir angliškai kalbėti. Atsistojęs tarp vagų kaip čiliečių revoliucionierius komandantė Če Gevara, vaikinukas persimainė. Jis akimirksniu nutaisė blogo berniuko, begėdžio ar likimui oponuojančio žmogaus išraišką.

– Rusų tautos muzika, Bulato Okudžavos žodžiai. Susivienyk, tauta, susivieeenyk! *Vaše blagorodije, gospoža Udača, dlia kogo ty dobraja, a komu inače...* – rėksmingai uždainavo vaikinai, peiliu nurėžė burokėliui uodegą, raudonos sultys tekėjo per jo iškeltas rankas. Grakščiu judesiu sugriebė kibirą. – O tada priedainis: *Veselej rebiata! Vypalo nam stroitj putj železnyj, a koroče – BAM!**

Sulig žodžiu BAM jis apvertė kibirą ir, ritmiškai daužydamas į jo dugną kraujuojančiu burokėliu, dainavo priedainį ilgai, išraiškiai ir garsiai. Visi juokėsi, tarškėjo, šurmuliavo ir trinkėjo. Niekam neatėjo į galvą prieštarauti. Prieš ką? Prieš populiarią rusišką dainą? Tiktai mokytojas stukačius nervingai gniaužė pirštines.

Užtat planas viršytas. Vagos nurinktos. Brigadininkas neatrodė nustebeš.

– Artistas esi, brolau! Meno valia – didelė galia.

Raudonųjų burokėlių sultis nuo kibirų tą vakarą nuplovė lietus.

* Jūsų didenybe, ponio Sėkme, kam tu šypsaisi, o kam atvirksčiai. (rus.)
Teko mums statyti geležinį kelią, o tiksliau – BAM'ą. (rus.)

Kai spalį dailioškej vėl prasidėjo pamokos, Margrieta ant laiptų sutiko vyrus, apsirengusius į akis nekrintančiais kostiumais. Tie, kurie dalyvavo nuimant burokėlius, buvo sukviesti į mokslo dalies kabinetą. Pasikalbėti. Ką dainavo? Ką sakė? Ką darė? Kodėl niekas nesustabdė? Atsakymai buvo aiškūs iš anksto. Nieko nemačiau ir negirdėjau, nekreipiau dėmesio, buvau paėjęs atokiau arba tikrai nieko panašaus nebuvo, vaidindamos nustebusias sakė merginos. Dainavo juk ne imperialistų, o rusų mėgstamos dainos žodžius. Kas tas Okudžava? Viso labo poetas. Nuo kada tarybų valdžia eiliakalių pradėjo bijoti? Juokdariai jus gąsdina, ar ką? Panacėjiškas posakis „Mes juk tik menininkai“ ši kartą suveikė kaip skydas. Ko iš mūsų galima tikėtis? Užtat kostiumuotas vyras vitražais puoštoje Engelso gatvės salėje vykusiame pedagoginiame posėdyje perskaitė mokytojams pranešimą apie kontrpropagandą, antivalstybines religinių grupuočių įtakas, nacionalizmą ir nekritišką požiūrį į Vakarų literatūrą, žurnalus ir juokdarystę, kurią jie ten vadina menu. Pas mus yra pas mus, per paskaitą sakė vyras, pas juos yra pas juos, ir pas mus nebus kaip pas juos.

– Jei jau iš kampinio namo* į mokyklą pradėjo vaikščioti, – Margrieta girdėjo direktoriaus balsą kanceliarijoje, – bus mums atėjęs laikas organizuoti visuomeninius darbus.

Transparantams apiforminti ypatingų gabumų nereikėjo. Tikrai nemažo kiekio raudono skuduro ir baltų dažų. Artėjo Didysis spalvis, kurį visoje TSRS šventė lapkritį.

Tada Konstitucijos diena. Po Naujų metų – Tarybinės armijos diena ir Moters diena, Gegužės 1-oji ir Pergalės diena.

* „Stūra māja“ – KGB būstinės pastatas Rygoje, dabar jame įsikūręs Latvijos okupacijos muziejus.

Nesibaigiančios raudonvėliavinės ir kūjapjautuvinės šventės. Piešk, ką tik nori, bet Lenino profilį patartina išmokti. Leninas tinka visiems gyvenimo atvejams. Apie viską jis yra pasisakęs, apie menkiausią reiškinį galima rasti auksinę mintį, kurią belieka pritaikyti, įrikiuoti į plakata, ir niekas nieko negalės prikišti. Leninas yra pasisakęs ir apie moterų dienos šventę, ir apie kolektyvinį darbą šeštadienio talkose. Ieškokit raštuose, pririnkit sparnuotų leniniškų pasakymų, išmokit juos kompiliuoti, ir jus, kaip menininkus, paliks ramybėje. Ir jokių fui!

Visuomeniniai darbai reiškė, kad teks ne tik derlių nuimti, už kurį auklėtiniam mokėdavo kaip už dviejų savačių darbą, bet ir įsijungti į miesto bei rajono kultūrinį gyvenimą, dabinant Kultūros ministerijai priklausančius pastatus, kuriant komjaunimo ir partijos komitetui meniškai aukšto lygio raudonuosius kampelius ir informacinius standus. Už dyką. Į dailiokus kreipdavosi organizacijos, kurios pinigų nemokėdavo. Kurios manė, kad joms viskas priklauso veltui. Įskaitant Komjaunimo centro komitetą.

Margrieta uždarbiavo. Jei kam nors skirdavo visuomeninį darbą užrašyti vimpelus ar kokią panašią vėliau išmetamą makulatūrą, ji apsiimdavo. Rublis už vienetą. Kad ir penkis! Mili-cijos dienai reikėjo ranka užrašyti pagyrimo raštus. Išsidėliojusi ant stalo tušą, ji plunksna lėtai vedžiojo nusipelnusių milic-ininkų vardus. Su visais tėvavardžiais. Rusų kalba, net jei pagerb-tojo vardas buvo latviškas.

Pliką Lenino pakaušį Margrieta išmoko nupiešti dviem štri-chais. Įsimiklino pavaizduoti kepurę, o brūkštelti ožio barzdele buvo vieni niekai. Vis dėlto keista, mąstė Margrieta, dailės tech-nikume mokomės kurti objektų kopijas bažnyčioms su ange-lais, studijuojam liaudies meną, kaip pašėlę stilizuojam gamtą, kaip išprotėję mylim ir gerbiam pussimtį pilkos spalvos at-spalvių, piešiam spalvotus medžius, mokomės visumos pojūčio

ir kompleksinio mąstymo, o po pamokų, kai dirbam piešimo mokytojais, menininkais apipavidalintojais, iš mūsų reikalauja transparentų baltu ant raudono.

Būti menininku reiškę meną viena ranka sukurti transparentą, kuris pačiam juoką kėlė arba vėmt vertė. Būti menininku buvo netgi prestižas, ypač jei gaudavai valstybinį užsakymą. Tada visas kūrybinis darbas tik prasidėdavo. Tokia sistema. Pagamini marksizmo klasiko stelą, nupieši portretą, ir, žiūrėk, jau gali imti svajoti apie nuosavą dirbtuvę. Bent jau įrašys į laukiančiųjų eilę. Nutapai ką nors iš naujųjų tarybinių pastatų, pašlovini paveikslais galingosios HES ir centrinės termoelektrinės statybas, ir, žiūrėk, būsi priimtas į kūrybinę sąjungą. Užsimoji ir sukuri diptiką triptiką apie herojišką darbą laukuose su plačiapečiais artojais, kurių kojos įaugusios į raudonvėliavinę kolūkių žemę, ir gali būti bent pusiau garantuotas, kad netrukus jau galėsi sau leisti viešai eksponuoti paveikslus, dėl kurių apskritai nusprendėi tapti menininku. Arba susirenki leidimus, išplauki žvejybiniais laivais, paškicuoji į žvejybos tralus įkliuvusias strimėles penkiasdešimčia sidabro atspalvių, pieši susiriesdamas, kad milžiniškame pano pavaizduotum į tolį žvelgiančius žvejus ir jų krante laukiančias plačiaklubes žmonas, – žiūrėk, jau ir šviečiasi nuosava dirbtuvė. Tada pieši, ką nori. Į „Rudenį“ priims bent jau vieną darbą. O tai jau reiškia, kad esi pripažintas menininkas.

Na, taip, piešiant draugo Lenino susitikimą su Latvijos revoliucionieriais Rygoje, Cėsių gatvėje, menininkui stingdavo ranka, suimdavo šleikštulys arba norėdavosi žvengti, ir be stikliuko sukurti tokių košmarų neišėdavo, bet ką padarysi. Dirbtuvė nesišviečia. Valdžia kreivai žiūri. Gali apskritai palaidoti galimybę eksponuoti savo darbus. Parduodi tuščius butelius, ir gyvenk sau sveikas. Bet menininkai irgi norėjo valgyti ir gyventi kaip žmonės.

Tamara Grigorjevna stovėjo virtuvėje su popieriaus lapu. Reikia įrašyti palinkėjimą. Širdis jai plyšta iš gailėsčio. Jos fab-riko žmonės irgi rašo, siunčia atvirlaiškius ir nori paremti Ra-selę. Kiti kaimynai jau pasirašė. Tik ji ir Viktoras dar ne.

– Kas ta Rasa? – paklausė Margrieta.

– Piliete Margaritočka! Jūs nieko nežinot? Taip ir būna, kai neturi televizoriaus! – sušuko kaimynė. – Lietuvoj vienas tėvas pjovė žolę. Jo dukrelė Raselė bėgo pas tėtį. Kaip kaimo vaikas, bėgo basakojė per žydinčią pievą. Tėvas nespėjo sustabdyti dal-gio, nupjovė mergaitei kojytes. Kokia nelaimė mergaitei, koks vargas motinai, tėvas per naktį pražilo... Kaip ji dabar šoks?

Tamara Grigorjevna paplūdo ašaromis. Margrieta sudvejojo:

– Kokius šokius jūs turit galvoje?

– Gi lėktuvu mergaitę nuskraidino į Maskvą, daktarai kojytes prisiuvo, – kaimynė jau šluostėsi laimės ašaras. – Parašykit ir jūs, Margaritočka, kokį gražų žodį. Visi žmonės nuo Kaliningrado iki Kamčiatkos ją užjaučia. Rašo paramos žodžius, kad kojelės sugytų. Kaip jūs manot, jeigu tiek daug žmonių mergaitę užjau-čia ir linki pasveikti, tai juk veikia kaip malda?

– ŠOK, RASYTE! ŠOK! – parašė Margrieta latviškai, pirmą didžiąją raidę apipiešė vijoklių žiedeliais.

– Kodėl nerašėt rusiškai?

– Maldos galia nuo kalbos nepriklauso. Tai širdies kalba.

– Taip jau yra. Dievas riktuoja žmonių gyvenimus kaip čiuk-čia – pats rašo, pats skaito.

Latvijai šakės ir grietinė su cukrumi

Kai Margrieta išmetė lauk seną šlamštą, kambarys pasirodė visai nemažas. Kai išdažė jį baltai, pasirodė netgi erdvus. Vien

lubos trijų metrų aukščio, patalpoje galėjai įrengti antrą aukštą. Duris, kurios kabojo ant vieno vyro, Margrieta patikėjo sutvarkyti Romanui. Paskui šio sprendimo pasigailėjo. Romanas tuojau pat įsiprašė kavos.

Margrieta sutriko, tačiau bemat susiorientavo:

– Deja, nieko neišeis. Kavos neturiu, puodelių irgi, net arbatinuko dar neįsigijau. Atidėkim!

– Gali atsiskaityti ir... natūra... – klastingai nusišypsojo Romanas ir pamerkė akį.

– Gerai! Jei natūra, tebūnie natūra! – pašaipiai nusijuokė Margrieta. – Burna pageidausit ar paprasto?

Romanas maloniai nustebo. Koks nuovokumas! Nėmaž nesitikėjo, kad taip greitai gali pakabint mergiotę. Vaizdavo užrietusią nosį, su kitais virtuvėje nesibičiuliavo, o štai kaip sparčiai viską suprato. Tokios merginos jam patiko. Jis buvo sportininkas. Varžybų dvasia, rungtyniavimas jam buvo įaugę į kraują. Treniruodamasis ir dalyvaudamas tai vienoje, tai kitose varžybose, jautėsi atliekantis pareigą tėvynei. Išmaišė šalį skersai išilgai, sportavo ir leido laiką stovyklose. Už paskirtus maisto talonus jam kas mėnesį spec. parduotuvėse priklausė du kilogramai karštai rūkytos dešros ir kilogramas sviesto. Duoną tekdavo pirkti pačiam, ir dažnai Romaną tai liūdino, net piktino. Savo sveikatą aukoju tarybiniam sportui, o man už tai *fig s maslom*, špyga tenka pasirūpinti pačiam.

Jis kiekvieną dieną kartu su komandos draugais porą valandų praleisdavo bėgiodamas, mankštindamasis, svaidydamas ietį arba stumdamas rutulį. Buvo numynęs dviračiu nuo Rygos iki Siguldos ir atgal, šokinėjęs su kartimi ir nuo bokštelio baseine, stiprinęs raumenis sporto salėje. Jam viskas atrodė savaime suprantama: atiduodi šaliai savo prakaitą ir raumenis, aciū, ir var-taisi sau kaip inkstas taukuose. Paprasta. Nubėgai savo penkis kilometrus per tiek ir tiek laiko, įvykdei normą, numynei tiek

ir tiek kilometrų dviračiu, dalyvavai varžybose, apgynei klubo garbę – še tau pinigėliai, ir gyvenk sveikas. Nėra ko sukti galvos. Viskas skaidru, visi popieriai tvarkingi, viskas garbinga. Gerai padirbėjai, nuolat pagirdavo pats save.

Romanas atstovavo armijos klubui, kuris su armija neturėjo nieko bendra. Sportuoti buvo jo darbas. Dar gaudavo algą, nes buvo įformintas darbininku vagonų gamykloje, nors pro tą gamyklą tik tramvajumi buvo pravažiavęs. Viskas kaip turi būti.

Jis niekada nesusimąstė, kodėl valstybė turėtų remti būrį augalotų sveikų vyrų, kurie nei ką nors rimto gamina, nei kuria, nei stato. Bet jei jau moka, tai valstybei manęs reikia, buvo įsitikinęs Romanas. Kaip tik tokio tiesumo be jokių cackų pacackų jis reikalavo ir iš kitų. Dažnai ir rasdavo, ir patyliukais vakare parsivesdavo namo. Iki ketvirto aukšto lipdavo laiptais, kad viskas vyktų tyliai ir nepastebimai. O jeigu ką nors iš kaimynų pažadins besivarstančio lifto triukšmas? Dar laiptinėje liepdavo merginoms nusiauti batus. Tamsoje, nedegdamas prieškambaryje šviesos, kiek įmanoma tyliau nustumdavo sutartą viešnią iki koridoriaus galo, prasmukdavo iki kambario, įsivesdavo pas save. Greitai ir tyliai atlikdavo viską, ką planavęs. Kad iš ryto nebūtų nereikalingo triukšmo.

Ką, kavos į lovą užsimanei? Dar pusryčių paprašyk, miesčione, pašnibždom šaipydavosi jis, mažiau romanų reikia skaištyt. Buržujiškos manieros buvo ne jo stilius. Išstūmęs į laiptinę, sušnibždėdavo merginai: „Atleisk, gražuole, nesu tavęs vertas... Širdingas tau aciū iš doro tarybinio žmogaus.“ Po tokių žodžių neatsirasdavo merginos, kuri būtų panorėjusi sugrižti. Nė viena netrosko stengtis dėl vaikinio, gyvenančio apgailėtinaje komunaliniame bute. Kaip galima mylėtis pataluose, kurių kiekvieną kampą puošia juodai mėlyni antspaudai su išplaukusiu ir nuskalbtu užrašu *Sojuzvojensport*. Ką toks galėjo duoti? Nieko. Nebent nepasotinamai audringai, beveik gyvuliškai linksmin-

damasis įžnybti. Užtat be galo išpuikęs ir pernelyg jau geros nuomonės apie save.

Merginų Rygoje buvo gausybė. Iš pradžių net azartas apimdavo viliojant, žaidimas patiko, pasimėtymas žodžiais intrigavo. Romanas kartodavo tekstą kaip aktorius, ir tikrai – sutiktų moterų reakcija prilygo matytai filmuose. Skambėjo erzinamai panašūs atsakymai. Jo supratimu, tai buvo baltais siūlais siūti bendri žodžiai, bet, keista, jie tiko visoms. Apie akis, svarbiausia – pagirti akis! Paskui apie grožį, apie nuostabius plaukus arba apie savo liūdesį, kurį jam sukėlusi trokštama mergina. Patartina girti bendrais bruožais. Bet kartoti šimtus kartų girdėtus, nors veiksmingus ir patikimus žodžius, kurie moteris užkabindavo, jam netrukus pasidarė tuščias formalumas. Jau bloga darėsi nuo merginimo. Kokios tos moterys patiklios, Dieve apsaugok.

Mieliausiai merginos sutikdavo eiti į jo senbernio irštą, jei jis apskritai nelaidydavo liežuviu. Kai reikšmingai patylėdavo. Duodavo suprasti, kad kenčia. Moterys akimirksniu iš furijų virsdavo pasaulio gelbėtojomis. Jos buvo pasirengusios pagailėti tokio vienišo ir pasaulio atstumto senbernio. Jei jis tik liūdnei šypsodavosi, suveikdavo globos instinktas. Moterys norėjo jį, pasaulio apspardytą, kažkaip palaikyti, sušildyti. Kaip būtų gerai, jeigu būtų galima sąžiningai pasakyti, kad noriu, o moterys duotų. Ir tiek. Romanas jau seniai svajojo, kad viskas vyktų paprastai. Be ceremonijų, preliudijų, merginimo, kažkokių ilgų įžangų.

– Burna... – iškvėpė jis.

Neištarusi nė žodžio, Margrieta iš sandėliuko atsinešė pakelį perlinių kruopų ir kaip sėjėjas ėmė berti Romanui ant galvos.

– Užsičiaupk! Grūdais* norėjai? Mielai, visada prašom! Gal

* Latviškai „natūra“ yra *graudā*, pažodžiui – „grūdais“.

man pasijoti avižas? „Herkuleso“ dribsniai tiks? Sijok avizėles, miela mergužėle, duok mano žirgeliui...

– Tu trenkta, ar ką? Kvailė! Visai iš proto išėjai! – Romanas spruko iš virtuvės.

– Į save pasižiūrėk.

Kol Margrieta dažė kambarį, visą savo mantą jai teko susinešti į virtuvę. Pirmoji Margrietos veiklą pakomentavo ponია Malvina:

– Kai pagalvoji, kiek nedaug žmogui reikia. Jeigu vėl užėitų karas, jeigu tektų bėgt, nežinotum žmogus, ką imt, ką palikt. Bet jums, Margrietute, jokių rūpesčių – visas turtelis ant pečių telpa.

– Jūs, ponია Malvina, vis karu gąsdinatės. Karas jau seniai baigėsi.

Ponია Malvina pažvelgė į ją priekaištingai.

– Iškart matyti, kad jūs, Margrietute, neturit televizoriaus. Amerika mums grasina. Bet kurią akimirką amerikiečiai gali numesti atominę...

– Kai numes, mums jau bus tas pats.

Pokalbio apie šiuurpiuosius laikus ponია Malvina nusprendė nebetęsti. Ji buvo gerai nusiteikusi. Atstovėjusi ilgą eilę, gavo vaikiško ir ūkinio muilo. Prisipirko tiek, kiek tik davė. Eidama namo iš buitinių prekių parduotuvės, ji nusprendė pasidalyti su kitais.

Ponია Malvina pripylė į dubenėlius barščių, pakvietė Margrietą vakarienės. Susvyravusi šiek tiek nedrąšiai ištiesė kaimynei į medžiagą įsuktą ryšulėlį ir paragino:

– Nusiplauk rankas, ir sėdam prie stalo.

Margrieta išvyniojo. Muilas. Žalios spalvos, reljefinis įspaudas „Latvija“.

– Lat-vi-ja, – kuždėjo ponია Malvina, tarsi žodis būtų ne užrašas ant muilo, o kažkas sakralaus, slapto, draudžiamo. Žodis, kurį ji iš pagarbos bijojo ištarti. Ji baugšciai kaip sąmokslininkė

pažvelgė Margrietai į akis, tarsi melsdama supratimo, paramos savo jausmams. – Latvija, o ne kažkokia ten tē-es-er.

Margrieta sutrikusi nusišypsojo, ir abi apsižvalgė aplink. Geriau, kad šią akimirką nebūtų nei pašalinių akių, nei ausų. Ant sulankstomo stalelio, apkloto medžiaginėmis servetėlėmis, dubenėliuose garavo sriuba. Prie sriubos duona. Kepaliukas. Vaisindama Margrietą, ponja Malvina jautė pasitenkinimą. Dėl muilo, dėl Latvijos, dėl daržovių puode, dėl abiejų tylaus sąmokso ir ramaus tolesnio sutarimo. Jaunoji kaimynė prinešė ir burokėlių, ir morkų, ir kopūsto galvą dydžio sulig futbolo kamuoliu. Užteks iki pat Kalėdų.

– Čia tikrai ne vagystė, jeigu iš lauko nugvelbiat porą burokėlių. Anksčiau – taip. Už tai, kad iš kolūkio lauko namo paslapčia po striuke ar prikyšte parsinešdavau cukrinių runkelių, grėsė bausmė.

– Už runkelius?

– Taip, dukrele, bausdavo. Teismas būdavo, ištremdavo... – šnabždėjo ponja Malvina. – Pati atsimenu, mūsų gimines, kurie nenorėjo atiduoti savo gyvulių ir technikos, apkrovė tokiais mokesčiais, kad beliko stoti į tą kolūkjį. Sunku, arklių nebuvo, plūgus irgi reikėjo atiduoti kolūkiui. Stodavo į vagą su surūdijusiu vienvagiu plūgu, kurį atrado senoje jaujoje. Moterys įsikinkydavo ir traukdavo, pačios lauką apardavo. Skurdas neapsakomas. Kad vaikams išvirtų sirupo desertui, buvo pasiruošusios imti iš bendro lauko. Jei ravėtoją ar runkelių rovėją pagaudavo, būdavo šakės*. Bausmė. Nemokama kelionė gyvuliniu vagonu. Pražūtis.

Ponja Malvina staiga nutilo, nes į virtuvę įėjo Tamara Grigorjevna.

* Latviškai „šakės“ yra *ziepes*, pažodžiui – „muilas“.

Ji buvo apsvilkusi didelį ryškų flanelinį chalata, ištrinkti plaukai įsukti į frotinį rankšluostį. Mūvėjo vilnones kojines ir avėjo šlepetes.

Arbatinuke pasišildė vandens, nusinešė į vonios kambarį, prausėsi, pliuškenosi. Švarinosi, garsiai prunkšdama.

„Borisas Bėrzinis* ir Botičelis gali padėti teptukus. Afroditė pirtyje“, – pagalvojo Margrieta, kai Tamara Grigorjevna pasirodė virtuvėje išraudusi, kvepianti ir patenkinta, kaip iš jūros putos plaukusi.

– Štai kaip iš vieno arbatinuko nusiprausiau! Karšto vandens užteko. – Ji nusivyniojo šlapią rankšluostį ir linksmai nusipurtė kaip iš vandens išlindęs šuniukas. Nors pageidavo, kad į ją visi kreiptųsi vardu ir tėvavardžiu, iš tikrųjų nebuvo tokia jau sena. Apie trisdešimt. Tamara Grigorjevna dirbo Sarkandaugavos valgykloje. Kai grįždavo į butą, iškart pakvipdavo. Kvėpintis rožių vandeniū nebuvo didelės prasmės. Kepto aliejaus smarvė ir kiti sunkiai nusakomi maisto kvapai sklido nuo jos kaip įspėjamosios bangos. Užtat jai patikdavo nusiplauti dienos dvoką ir išsikvėpinti.

Į Rygą Tamara Grigorjevna prieš penkerius metus atvyko iš Ukrainos su nedideliu ryšulėliu drabužių ir stora receptų knyga. Draugų padedama greitai gavo darbą – pjaustė odas batų fabrike ir gyveno bendrabutyje kaip ir visi atvykėliai. Bet ilgai pjaustytoja neišdirbo. Atsibodo. Pritrūko gyvenimo šurmulio. „Galiu nors ir bulves skusti, tik jokio odų pjaustymo, įgriso iki gyvo kaulo“, – kartojo ji. Jai patiko dėl visko ginčytis. Dėl teisybės. Dėl mūsiškių. Ypač gerai sekėsi gastronominiai ginčai. Kalbos apie maistą. Fabriko valgykloje ji ėmė kritikuoti kotletą:

* Boriss Bėrziņš (1930–2002) – latvių tapytojas.

– Kas čia dabar? Jeigu čia Kijevo kotletas, tai aš balerina!

Tamara Grigorjevna pakilo nuo staliuko. Kolegės stengėsi ją atkalbėti, negražu, ir kam to reikia, vis tiek nieko nepasieksim, čia visada taip smirda, mėsa čia niekuo dėta, ir apskritai ko tu tikiesi iš darbininkų valgyklos, eik tada į restoraną, ir panašiai ramino, bet Tamaros Grigorjevnos sustabdyti nepavyko. Ištiesusi rankoje baltą lėkštę, ant kurios apdaužyto pakraštėlio mėlynomis raidėmis buvo parašyta OBSČEPIT, ji perėjo į puolimą virtuvėje, kalbėdama kažką panašaus į tai, kad Kijevo kotletas turėtų sverti septyniasdešimt penkis gramus, jis turėtų būti ovalus, smailėjančiais galiukais:

– Aš jau nekalbu apie mėsą. Ir taip aišku, kad ji nuėjo į šoną, pasilankstė pagal senovės rusų papročius ir pateko į kitus puodus. Ech jūs, bent jau kotleto formą būtumėt pasistengusios išlaikyti, kad rodytų Kijevo kilnę.

Moterys virtuvėje, daugiausia rusės, kaip ir Tamara Grigorjevna į Rygos odų fabriko darbininkų virtuvę sugužėjusios iš plačiosios Rusijos kaimų, skolingos neliko. Žodis po žodžio, riksmas prieš klyksmą, šaukštai prieš samčius, ir fabriko virtuvėje susirinkę darbininkai turėjo progą pasimėgauti pikantišku saldžiuoju patiekalu, paskanintu virėjų išpuoliais. Tačiau, kaip jau rusų prigimčiai būdinga, triukšmas greitai įsisiūbavo, greitai ir nuslūgo. Galiausiai virtuvės vedėja pareiškė priimsianti didžiąją žinovę į darbą, jei jau tokia apsukri ir turi virėjos diplomą. Tegul sau verda arbatą šimtui penkiasdešimčiai darbininkų, paskuta bulves, patarkuoja morkas ir palupa svogūnus.

– Oi, gera arbata žmogų veikia stebuklingai, – kvatojo Tamara Grigorjevna. – Aš jums tokios arbatos išvirsiu, kad patiks ir pačiam, ir svečiam!

Tačiau užmojų įgyvendinti nepavyko. Jau tą patį vakarą jaunoji virtuvės darbininkė gavo nurodymą, kaip tinkamai paruošti arbatą:

– Žiūrėk ir mokykis, kaip reikia arbatą virt, kad užtektų ir pačiam, ir svečiam.

Vedėja į didelį puodą pripylė vandens, užvirino, aliumininėje keptuvėje pagruzdino cukrų, supylė į katilą, tada pribėrė lapelių dulkių iš gruziniškos arbatos pakelio. Trečia rūšis. Kitokios bazėje nėra, ėmėm, ką gavom pagal paskyrą. Pirmos rūšies arbatos, kuri fabriko valgyklai buvo skirta anksčiau, virtuvės vedėja į puodą visai nebėrė. Nusišypsojusi nustebusiai mokinei, nesigėdydama paslėpė ją savo lentynėlėje, o iš neišvaizdžios popierinės dėžutės į bendrą katilą suvertė juodą gruzinišką arbatą, kurios pati buvo nupirkusi gastronome. Didįjį puodą paliko kaisti ant lėtos ugnies per naktį. Iš ryto viralo spalva atrodė kaip tikros arbatos.

– Skonis visai kaip tikros, ar ne?

– Kas čia per... arbata?

– Užjūrio, kvailele tu... – nusišaipė valgyklos vedėja. – Mokykis iš manęs, meilute, ir pati išgyvensi, ir kitiems gyvent duosi.

– Nusukti, nugvelbti, pasiglemžti ir mokėti paskirstyti. Įdomi studijų programa.

Kai Tamara Grigorjevna kartą pastebėjo, kad iš atvežto bidono grietinės vedėja nusigriebia trilitrį savoms reikmėms, o trūkumą kompensuoja pripildama į grietinę vandens, ji nenusuko akių, kaip kitos virtuvės darbininkės, bet ne juokais įsiuto ir garsiai paprieštaravo:

– Kodėl jūs taip elgiatės su saviškiais? Ar jie ne tarybiniai žmonės, statantys komunizmą taip pat kaip mes? Bent jau kefyru trūkstantį kiekį būtumėt papildžiusi. Ai, negražu šitaip, saviems žmonėms vandenį... – Tokia jau buvo jos prigimtis. Kovotojos už teisybę.

Valgykla iškabino Margrietos pieštą didelį plakatą „Šeimninke! Kovok už švarą virtuvėje!“

Nuo šiol grietinę skiedė kefyru, į kotletų mėsą pridėdavo ne

vandens, o bent jau piene mirkyto batono, bulvių košę ruošė perpus maišydamos pieną ir vandenį. Kitų virtuvės darbininkių pasipiktinimui, į bulvių košę ėmė dėti net margarino. Vietoj sviesto. Pagal GOST receptą. Sviestą leisdavo darbininkėms neštis namo, parduoti arba išmainyti. Gyventi reikia visiems.

– Taip mes grūdinamės klestinčio socializmo sąlygomis ir tampam plieno tvirtumo visagalėmis tarybinėmis bobomis, – vedėja šypsojosi kaip iš fotografijos garbės lentoje fabriko fojė ir išdalijo virtuvės darbuotojoms sutaupytas smulkmenas – sviestuko, varškytės, sūrio kampą, net malto cinamono. Norint gauti mėsos arba dešrų, reikėjo pelnyti jos palankumą. Buvo proga augti ir mokytis aukštojo prilindimo meno. Ne visi turi tokį talentą.

Margarinas pakeitė gyvenimą. Darbininkai ėmė girti valgi. Sakė, kad skonis beveik kaip namie. Į odų pjaustymo fabriko valgyklą pietų pradėjo vaikščioti darbininkai iš Sarkandaugavos apylinkės. Socialistinio darbo planas pildėsi. Už gerą darbą virtuvės kolektyvui kažkurios valstybinės šventės proga skyrė dar vieną vimpelą. Už ką? Už tai, kad žinojo, kiek galima nuimti, kiek būtina pridėti, ir žinojo, kiek gali pasilikti sau.

Tamara Grigorjevna užsirekomendavo kaip talentinga virėja. Margrieta buvo pastebėjusi, kad kaimynė, tyliai čežindama, parsineša namo maišelių su produktais. Ką jau ką, bet tai, ką kiekvienas kaimynas veikia virtuvėje, Margrieta iš savo mergautinio kambarėlio matė puikiai. Tamaros Grigorjevnos šaldytuvus ZIL visada būdavo pilnas, bet greitai ištuštėdavo ir vėl pasipildydavo šviežiais produktais. Tamara Grigorjevna namie beveik nieko negamindavo, bet produktai šaldytuve ilgai neužsibūdavo. Jie sukosi. Aš tau sviesto – tu man galimybę gauti batus. Aš tau sviesto – tu man galimybę nusipirkti audinio suknelei draugės dukters išleistuvėms. Aš tau sviesto – tu man pėdkelnes su elastanu. Arba liemenėlę. Arba tualetinio popieriaus. Arba

lenkiško veido kremu. Arba suomiško plaukų šampūno. Arba gražią importinę palaidinę.

– Jaučiu, kad virėt barščių, – valgytojas be užuolankų užkalbino Tamara Grigorjevna.

– Sriubytės, taip...

– Dievulėliau! Barščiai turi būti tiršti ir raudoni. Kaip sukresėjęs kraujas. O jūsų, matau, lyg devintas vanduo nuo kisieliaus, skystymėlis. Kodėl čia taip?

Pastovėjo, padėjavo, o tada apsiraminusi pamokė:

– Piliete Malvina Janovna, jei dedat supjaustytus burokėlius tiesiai į puodą, sriuba išeina ruda, o jei prieš tai apkepinat ir įspaudžiat šiek tiek citrinos, įpilat šlakelį serbentų sulčių arba šaukštą acto, tada – ugninio raudonumo! Mokytis niekada nevelu. Karas jau seniai baigėsi, o jūs vis dar gaminat pagal karo meto taupumo receptus. Dabar tarybiniai laikai, kitos galimybės, kita epocha. Pažiūrėkit pro langą!

– Jūs, mieloji piliete Tamaročka Grigorjevna, pati dar esat jauna, nežinot, ką mums teko karo metais išverti. Nuo tų laikų aš visada kaupiu žvakių, muilo, cukraus ir degtukų atsargas. Duoną džiovinti privalo išmokti kiekviena namų šeimininkė.

– Malvina Janovna, jūsų siuvimo mašina dūzgia be perstojo ištisom dienom. Ar tiek mažai jums užsakovai moka, kad šitaip reikia šykštėti?

– Rublio nesukaupsi, jei kapeikų netaupysi.

– Taip taip, seniems žmonėms tai įaugę į kraują. Išsiverčia kaip paukšteliai, o paskui, žiūrėk, čiuzinyje tūkstantį rublių sukaupę, nors ant sienos klijuok.

– Taupyti reikia. Jūs jauna, bado nepatyrėt, todėl taip ir čirškate. Net ir dabar, jei nusišypso laimė gauti sviesto, aš pirmiausia suvalgau tą pakelį, kurį buvau gavusi anksčiau. O kaip kitaip...

– ...kitaip komunizmo nepastatysim, ar ne? – nusikvatojo Tamara Grigorjevna, bet staiga surimtėjo. Ilgai neištarė nė žodžio.

Tylėdama į stiklinę įsipylė vandens iš čiaupo, atsigėrė ir lėtu, išraiškingu balsu, koku niekada iki šiol nebuvo kalbėjusi, pasakė: – Jau kam kam, bet man tai neprikaišiokit, kad nežinau, kas yra badas. Mano mama, amžiną jai atilsį, Ukrainos badą iškentė, maža dar buvo, kad suprastų, kodėl visame kaime nėra nei duonos, nei pieno. Baba batų padus virė, peles gaudė ir išgyveno, vaikai varles valgė. Mano mama badą savo kailiu patyrė, o nuo jos pasakojimų ir aš jaučiuosi kaip amžinai neprivalgiusi. Visus noriu pamaitint.

Ponios Malvinos porausvė burokėlių sriubytė aušo. Tamarą Grigorjevna nutilo. Po kurio laiko ji pakedeno plaukus, nusipurtė ir vėl grįžo prie sau įprasto pašaipuolės vaidmens. Tvirčiau susiveržė chalato diržą, paėmė kulinarijos knygą ir atsistojusi kareiviška poza tarė:

– Todėl dabar aš mieliau ne atgal žvalgausi, o štai mūsų Margaritočką išmokysiu tikrus ukrainietiškus barščius virti! Tegu jaunimas žino, kad mūsų laukia šviesus rytojus, kad komunizme visko bus daug ir į valias.

– Aš nevalgau mėsos, – cytelėjo Margrieta.

– Tik nereikia. Jeigu turėčiau nuosavą restoraną, ne su tokiais susitvarkyčiau. Pamaitinsiu ir skystapročius, – nusijuokė Tamarą Grigorjevna.

Ji išsitraukė iš savo spintelės metalinę keptuvę, aliumininių puodą, pro kurio dangčio rankenėlę buvo prakištas vyno kamštis. Patobulinta praktiniais sumetimais. Pakėlęs įkaitusį dangtį už kamščio, nenudegsi pirštų. Šokio žingsneliu ji nušuoliavo iki sandėliuko, iš šakniavaisių pintinės išsitraukė svogūną, morką, burokėlį, pusę kopūsto, prigriebė butelį saulėgrąžų aliejaus. Kaimynės rankos švysčiojo skabant, valant, smulkinant.

– Iš pradžių viską reikia apkepinti aliejuje. Kad būtų skaniau. Tik tada dėti į puodą.

– Latviai kepa svieste arba kiaulių taukuose. Aliejuje kepti yra atvežtinė rusų mada.

– Burokėlių sutarkavus irgi reikia apkepti, pridėti tirštos pomidorų pastos, kuri čia, Latvijoje, retai naudojama... – Tamara Grigorjevna į ponios Malvinos replikas nereagavo.

– Pomidorai yra kiauliuogių genties augalas, vargu ar mums, šiauriečiams, juos valgyti sveika.

– ...ir dar įdėti kaupiną arbatinį šaukštelį medaus, o baigiant virti galima šliūkštelti serbentų uogienės ar netgi šaukštą acto. Rūgštumėliui. Ir aguročio galima įpjaustyti, baklažaniuko pakępti ir įmesti, skonis kaip riešuto – bus kai kam kaip mėsa.

– Agurotis yra peraugęs agurkas! Mes, latviai, tokių buklužanių nevalgom. Mūsų protėviai tokių nevalgė. – Ponia Malvina akivaizdžiai įsižeidė. Nutilo. Jos šakniavaisių viralas, kurį virė turėdama pačių geriausių ketinimų, raudonai, tirštai, kreminei burbuliuojančiai sriubai buvo pralaimėjęs.

Kai ji jau norėjo atsistoti ir išdidžiai išeiti iš virtuvės, Tamara Grigorjevna ją sulaikė, prašydama tai užrišti prijuostę, pasiekti nuo lentynėlės lauro lapų ir pipiriukų, tai atidaryti langą, kad garas išeitų lauk.

– O pas mus, Ukrainoje, echhh, aguročių lysvė kiekvienoj panamėj. Matėt, baklažanais Rygos turguje jau irgi pradėjo prekiauti. Mūsų dėka ekonomika plečiasi. Valgykit ir būkit sveikos! Kad Margaritočkos vegetariški barščiai išeitų dar gardesni, galima įmesti porą razinų ir būtinai įpilti šlaką degtinėlių. Kokie barščiai be degtinėlių.

Įtampa atslūgo. Šaltasis karas virtuvėje baigėsi. Margrieta negalėjo suprasti, ar Tamara Grigorjevna buvo gudri klastūnė, ar tiesiog turėjo plačią širdį kaip ir kitos jai pažįstamos šeimninės. Ji pradėjo įtarti, kad yra skirtumas tarp tų žmonių, kurie gamina maistą, ir tų, kurie to nedaro arba daro atpakaliom rąkom. Kas negamina, tas nemyli žmonijos, atsiduso ji.

Margrieta žavėjosi moterimis, kurios iš nieko arba iš kuklių kasdienių produktų įstengdavo pagaminti tokius valgius, kad negalėjai atsivalgyti. Jos giminaitės beviltiškai pamėlusią vištą sugebėdavo ištroškinti tokią riebią kaip kalėdinę žąsį, nors namie teturėdavo šaukštą sviesto, iš tvenkinio žuvies paruošdavo įdarytas lydekas, iš saujelės mėsos pagamindavo burnoje tirps-tančius netikrus zuikius, putlius kotletus, ir maisto visose gi-minių šventėse netrūko. Iš paprasčiausių bulvių priruošdavo salotų ir mišrainių, iš kruopų, miltų, kopūstų, dilgėlių, plaučių, tešmenų, smegenų ir skrandukų sumeistraudavo stebuklingiausią valgį.

Margrietos tetulė kepdavo neapsakomo gardumo pyragus. Kad ir koks būtų pasisėdėjimas, stalas lūždavo nuo dubenų su salotų kaugėmis, dekoruotomis morkų rožytėmis, ryškiomis kiaušinių puselėmis, svogūnų laiškais ir žalumynais. Restorano lygis. Visos šeimininkės norėjo, kad stalas būtų turtingas. Ir reikėdavo viską suvalgyti. O jeigu rytoj nebebus?

– Palaukit minutėlę! – Tamara Grigorjevna rūpestingai pasodino ponią Malviną ant taburetės. Ji sustūmė du nedidelius stalelius ir užtiesė staltiese. Staigiai apsisuko ir minkštai dunk-sėdama kulnais nuskubėjo koridoriumi. Pabeldė į Rozos Borisovnos kambario duris. – Roza Borisovna? Ei, Roza Borisovna, kviečiu barščių. Atsisakymo nepriimu! Į Izraelį jūs dar neiške-liavot. Supyksiu, jeigu pasididžiuosit, ir į jūsų sriubą pradėsiu berti cukrų.

– Cheminis karas čia mums mažiausiai reikalingas, – sustojusi ant slenksčio, šypsojosi Roza Borisovna. Net namie ji buvo ele-gantiškai apsirengusi.

– Kaimynėliai, piliečiai Kovalčiukai, prašom į virtuvę. Atei-kite pas tautą, nes dar pagalvosim, kad esat tautos priešai. Ateikit geruoju, antraip pranešiu, kur priklausu, – Tamaros Grigorjev-nos į trelę panašus žvangantis balsas aidėjo per visą koridorių.

Pabarbenusi porą kartų į Kovalčiukų duris, ji neatlyžo. Duris atidarė šiek tiek išsigandusi Zlata. Tamara Grigorjevna nesitraukė nuo durų ir stovėjo sargyboje, kol iš kambario išėjo ir Nikolajus. Jis laukė Milicijos dienai skirto šventinio koncerto. Rodė dailiojo čiuožimo varžybų bandomuosius šokius. Čiuožė Rodnina ir Zaicevas, buvę pasaulio čempionai.

Romano durys atsilapojo akimirksniu. Jis buvo pasirengęs ateiti ir, žinoma, pavalgyti. Viktoro nebuvo namie. O gaila.

Kaimynai sugužėjo į virtuvę. Kiekvienas spragtelėjo savo durų užraktą. Tokia tvarka. Prie aprūkusių virtuvės lubų įsižiebė penkios švieselės. Žiemos miegui pasirengusios musės išlindo iš savo kampelių plyšelių ir sutrikusios ropinėjo. Tokios šviesios virtuvės dar niekas čia nebuvo matęs. Sustūmė apsilupinęjusius suoliukus, apskretusias medines taburetes, susėdo. Tamara Grigorjevna šypsojosi ir pilstydamą karštus garuojančius barščius kalbėjo:

– Kaip restorane! Ech, kaip aš visus tuojau pamaitinsiu.

– Oho, pilietei Nikolajau, koks jūsų laikrodis! – nelauktai sušuko Romanas. – Elektroninis... Toksai juk du atlyginimus kainuoja.

Nikolajus į jo ranką nukreiptus žvilgsnius atlaikė stojiškai ramiai.

– Kaip aš tokio norėčiau. – Romanas srėbė barščius, bet godžiai stebėjosi į Nikolajaus laikrodį. Romano pagarba Nikolajui augo kaip ant mielių. Jis susiglostė plaukų kuokštą ir tarsi iš apačios, nuo žemiausios hierarchijos laiptelių pakopos mandagiai paklausė: – Atleiskit, Nikolajau, koks jūsų tėvavardis? Kaip į jus garbingai kreiptis?

Stojo tylą. Nikolajus perbėgo akimis visus kaimynus.

– Mano tėvas buvo vardu Elija. Tai senas gruziniškas vardas.

– Ar žinojot, Nikolajau Iljičiau, kad šitas laikrodis rodo ir savaitės dieną, ir mėnesio kalendorių? Jūs šis gal dar ir melodijas

groja? Brangus, bestija. Šimtą penkiasdešimt rublių kainuoja. „Elektronika 5“, svajonė...

– Tą laikrodį nukopijavo nuo „Casio“, nuo japonų, – šiek tiek sutrikęs pridūrė Nikolajus.

Margrieta matė, jog Nikolajus nori paslėpti laikrodį po marškinių rankogaliu, kad nesimatytų ir niekas per daug netyrinėtų.

– Laikrodis geras, nors ir rusiškas. Tik pakeitus bateriją reikia pavargti kelias dienas, kol įvedi pataisas, bet iki kito keitimo metas eina kelių sekundžių tikslumu.

– Duosit pasimatuot? – susijaudinęs kaip vaikas sušuko Romanas.

Zlata įsitempė, išraudo, jos kaklą išmėtė raudonomis dėmėmis. Nikolajus suakmenėjo.

– Nagi duokit vargšeliui bent jau rankoje palaikyt, kad iš sielvarto nenumirtų. Žiūrėkit, kaip seilėjasi, ir visai ne nuo mano barščių. Apšalo vaikiną nuo gelžgalių ir mechanizmų kaip maldininkas bažnyčioj, – padrąsino kaimyną Tamara Grigorjevna. – Berniukams patinka žaislai. Visokios mašinėlės, prietaisai ant ratų, tankai ir aparatai. Tik duok.

Nikolajus nusisegė laikrodį nuo rankos ir jau taikėsi įsidėti į kišenę. Pamanęs, kad duoda jam, Romanas sugriebė laikrodį greičiau už katiną, gaudantį muses. Glostydamas akimis Romanas susijaudinęs laikė tiksintį daikčiuką pirštų galais.

– Nikolajau Iljičiau, jūs kažkaip keistai atrodot. Ar gerai jaučiatės? – tyliai paklausė ponja Malvina.

– Taip, dėkoju, Malvina Janovna. Nesiskundžiu.

– Kurgi ne, tais, kurie patenkinti, rūpinasi o-bè-cha-es-es*,

* *Otdel po borbe s chiščenijami socialističeskoj sobstvennosti* (OBCHSS) – Kovos su socialistinio turto grobstymu skyrius.

o tais, kurie nepatenkinti, – ka-gè-bè, – sumurmėjo Tamara Grigorjevna.

– Ką jūs tuo norite pasakyti? Mano vyras yra šeimos žmogus, geologas, darbo pirmūnas. Tyrinėja žemės gelmes. Jis daug ke-
liauja, tiesą sakant, ne tik laikrodį yra užsidirbęs.

– Zlatusia, nurimk, užteks, – burbtelėjo Nikolajus.

– Šitas juk tikras, visai ne rusiškas... – kaip vaikas, padaręs
atradimą, netikėtai sušuko Romanas. Tyrinėjant laikrodį jau-
nojo vyro veidas spinduliavo iš susidomėjimo. Jis atrodė kaip
žmogus, patyręs nušvitimą, supratęs, kad jam meluoja, ir melą
demaskavęs.

– Nieko nežinau, piliečiai kaimynai, bet barščiai tai kuo tik-
riausi. Skanaus! – Zlata staigiu judesiu išplėšė iš Romano rankų
laikrodį ir įsidėjo į chalato kišenę. Vaikinas net sutriko nuo
plaštakoje atsivėrusios tuštumos. Zlata toliau pabrėžtinai bravū-
riškai gyrė barščius, virėją, serviravimą. Margrietai atrodė, jog ji
kalba per garsiai ir net kareiviškai, kad tik nukreiptų dėmesį nuo
Nikolajaus laikrodžio. Čia slėpėsi kažkoks kabliukas.

– Kaip gera visiems vienoje virtuvėje draugiškai pasėdėti, –
patenkinta burkavo Tamara Grigorjevna. – Argi daug žmogui
reikia? Ačiū jums, kad nepasididžiavot. O aš jaučiuos kaip žmo-
niją pamaitinusi, ir mano diena nepraėjo veltui.

– Norisi gyventi kaip žmonėms.

– Kad nieko netrūktų.

– Kažin, ką tai reiškia?

– Nieko ypatingo, tik normaliai valgyti, gerti, miegoti, my-
lėti...

– A, matau, kad su mumis gyvena ir filosofas.

– Šeimininke, kuo greičiau neškit Romanui desertą!

Skimbčiojo šaukštai, kažkas mandagiai paprašė duonos, kaž-
kas net pasiūlė grietinės ir cukraus iš savo atsargų, po žiupsnelį
subėrė į vieną arbatinuką įvairių juodųjų arbatų asorti, kurį pa-

vadino „Komunaline rinktinė“, pasikalbėjo apie vėlyvą lapkritį, apie pliurzę gatvėse, pasipiktino, kad iš laiptinės nuolat dingsta kilimėliai. Komunizmas tarpdury mindžikuoja, o kur tai matyta, kad net skudurus vagia, vis prireikia kokiam kalės vaikui. Na ir laikai atėjo! Stebėjosi, kad per televiziją nerodė Milicijos dienai skirto koncerto, aptarė gausų grybų derlių ir tai, ko kur galima gauti, kaip yra TEN ir kodėl mes ČIA gyvenam taip, kaip gyvenam. Kaimynai valgė, plepėjo apie nereikšmingus buitinius dalykus, apie šį, tą ir aną, apie čia ir dabar, ir apie tai, kad kada nors ateityje nieko netrūks. Kada nors.

Sėdintieji virtuvėje net neišgėrę jautėsi gerai. Čia vakarie- niavo žmonės, kuriuos gyvenimas laikinai buvo sumetęs į krūvą po tomis pačiomis Iljičiaus lemputėmis, kurie susitaikė, kad reikia gyventi kartu kaip maršrutiniame autobuse, į kurią keleiviai sulipa vien likimui žinomais principais, kaip kalėjimo kameroje, kur kaimynų nepasirinsi, kad reikia tupėti ant vieno klozeto, ir apskritai, draugai piliečiai kaimynai, verčiau jau gyvenkime draugiškai, kaip rodo animaciniame filme apie katiną Leopoldą.

Tokiomis intymiomis akimirkomis, kai žmonės jaučiasi vienas kitam artimesni, kai atrodo, kad visi vieni kitus supranta, į trasą išeina anekdotai. Gnauždamas juoką, Romanas pasakojo, kaip taikinga rusų tauta pasiskolino indėnų tautos tradiciją. Tikrai? Negali būti! Negi nematėt jugoslavų filmų, kur Gojko Mitičius vaidina drąsų indėną, kuris niūrius, bet bebaimus vadus vadina pagal jiems būdingus bruožus? Pranašingoji Akis, Greitasis Vanagas, Stiprusis Vilkas yra indėnai, kovojantys už savo žemės laisvę ir nepriklausomybę, kurią nenaudėliai amerikiečių baltasnukiai nori atimti. Ir tarybiniai žmonės, remdami imperialistų amerikonų engiamą, laisvę mylinčią indėnų tautą, taip vadina savo vadus. Eik jau! Niekus tautizi! Nieko nesate girdėję apie Storąjį Ūsą ir Kukurūzo Pilvą? Tyliau, mielas drauge, uždar- ryk šliuzus, juk ir sienos turi ausis!

– Vešlusis Antakis mirė, – virtuvėje nuaidėjo vyro balsas.

Valgantiesiems rankose sustingo šaukštai, arbatos puodeliai, gerklėje įstrigo duonos kąsnis, o rankose sutrupėjo sausainiai. Tarpdury stovėjo vyras, kurį Margrieta virtuvėje matė pirmą kartą. Jo ilgi, tamsūs, stori plaukai juostele buvo surišti į arklio uodegą. Mėlyni patrinti džinsai. Rudas velvetinis švarkas. Apvalūs džonlenoniški akiniai metaliniais rėmeliais.

– Viktorai! Ką jūs kalbat? Tokie nemirtingi.

– Juokaujat? Ar ir vėl žydų daktarai kalti?

– Oi, dabar tai prasidės...

– Ak, tai štai kodėl per televiziją nerodė koncerto! – pašoko Nikolajus ir išmovė lauk.

– Tikiu, kad šie laikai išsisklaidys kaip blogas sapnas.

– Viktorai, sriubytės, barščių. Mes čia visi taip draugiškai sėdim, o jūs apie politiką...

– Matau, kad bute karaliauja „Ramybė. Draugystė. Festivalis“.

– Ką gi, tegu ilsisi ramybėje, juk jau senas žmogus buvo.

– Gyvas lavonas. Kur liepdavo, ten pirmininkaudavo, ką pakišdavo, tą perskaitydavo.

– Iššvebeldžiuodavo.

– Man skaudu, jaučiuosi pažemintas, kai Latvijoje gimę ir augantys rusai nesimoko ir nenori suprasti latviškai, o jūs čia švenčiat tarybine dvasia...

– Viktorai, atsitokėkit, kokie tarybiniai... – sušuko Roza Borisovna.

– Beje, šitą butą pilietė Malvina išsaugojo tik jo dukters dėka...

– Rozyte, prašau, nereikia!

– Tas ir yra, kad absurdo valstybę valdo marazmatikai ir jiems prijaučiantys, o mums, deja, lemta čia gyventi.

– Ar aš prieš tai nesakiau, kad vėl reikės prisipirkti muilo, druskos ir degtukų? Dėl viso pikto ir duoną pradėsiu džiovinti, – tarė išraudusi ir sutrikusi ponja Malvina.

– Jūs čia įžengėt kaip koks Mirties angelas, išgąsdinot visus, – sumurmėjo Zlata, nerimastingai stebėdama kitus kaimynus.

Margrieta žvelgė į Viktorą akivaizdžiai jausmingomis akimis. Ji negalvojo nei apie partiją, nei apie Tarybų Sąjungos maršalą. Kaimynas jai krito į akį iš pirmo žvilgsnio.

Viktoras numojo ranka ir pasuko į savo kambarį. Pakeliui susidūrė su Nikolajumi. Kaimynas nešėsi butelį konjako. Prancūziškas konjakas, tokio parduotuvėse negausi.

– Paminėsim Vešlųjį Antakį. Patikėkit manim, Viktorai, gyvenimas apsivers. Visus vaišinu!

Pelės pilka ir sidabriškai aksominė

– Mokūs klientai skatina meno plėtrą. Įkvėpimas? Eik eik, tik gražūs žodžiai. O už ką, mergyt, dažus pirksi?

Aronas Markovičius buvo atleidęs Margrietai už saviveiklą. Laukė jos gatvėje. Taip ir taip. Darbo nori? Apipavidalintoja dirbti nuobodoka? Meno nėra kvapo, ar ne? Teko nusileisti iš dangaus ir pasimurkdyti purve?

Margrieta tylėjo. Aronas Markovičius pataikė kaip pirštu į akį. Ne visiems tenka laimė apipavidalinti parduotuvės „Sakta“ vitrinas. Nieko nieko, mergyt, tik kantrus darbas gražina gyvenimo džiaugsmą ir suteikia prasmės. Nuodėmė būtų tokias akis pasmerkti pražūčiai. Su tokiomis akimis tik dirbk ir norėk! Negi sunku nukopijuoti vieną kitą Vidbergo paveikslą? Rankos nenudžius. Ypač jei turi tušo atsargų iš tarpukario. Vidbergą gerai

perka. Ypač iš Pjero Luiso „Bilitis dainų“. Arba Karlio Brencėno* erotiką. Nieko ten sudėtingo. Reikia tik popieriaus, anglies, gebėjimo pavaizduoti Brencėno nuožulniai paguldytą modelį, labiau paryškinti liniją tarp kojų, patonuoti šiek tiek su sangvinu, kad įgautų švelniai rožinį atspalvį, ir pirmyn! Nuo gulincios moters šakumo akių neišmanoma atitraukti. Atsiranda klientų, kurie perka, kuriems patinka, kurie tiki, kad tai originalas.

Tik daugiau jokios saviveiklos! Kopijuoti ir bandyti prakišt gali tik visiškai kvailys. Margrieta to jau buvo atsikandusi. Ji nupiešė ant sendinto popieriaus Vidbergo išdailintus moterų torsus, iš senų rėmelių, kuriuos gavo Suvorovo gatvės baldų antikvariate, stalius jai pagamino naują rėmą. Kaip iš akies trauktas Vidbergas! Nunešė į komiso parduotuvę ir tikėjosi parduoti. Sekėsi nekaip. Prekes priimantis dėdulė buvo tikras kirvis. Iš kur, piliete panele, gavote šį paveikslą? Tikrai originalas? Iš kur iš kur? Tikrai iš močiutės? Na ne, ne iš tikros močiutės, o iš kaimynystėje gyvenusios senutės, kuri neseniai mirė. Kuriose kapinėse palaidota? Didžiosiose** ... Na na, patikimai meluoti irgi reikia išmokti, Didžiosiose kapinėse jau daugiau kaip dešimt metų nieko nebelaidojo. Ir dar šį tą turit? Sakot, pati esate menininkė? Nagi nagi... Bet vis dėlto nupirko. Pigiau, nei Margrieta tikėjosi. Atnešit dar kokį Vidbergo darbelį? Gal iš kitos tetulės kas nors užsiliko?

Ir atnešė. Negi Margrietai sunku. Įdėjusi į seną rėmą, įstiklino stikliuku, kuri išėmė iš senamiestyje užtiktytų langų rėmų. Senamiestį restauravo lenkai, išpuvusias ir kirvarpų suvarpytas detales išlupdavo, palikdavo gatvėse. Senų langų stiklas trapes-

* Kārlis Brencēns (1879–1951) – latvių tapytojas akvarelistas, vitražo žanro pradininkas.

** *Lielie kapi* – pagrindinės Rygos kapinės, įkurtos 1773 m.

nis, su mažais iškilimais, šiek tiek grublėtas, žiūrint iš šono, truputį banguotas. Iškart galima suprasti, kad iš prieškario laikų. Tarybiniais metais gaminamas stiklas atrodė kitaip. Komiso parduotuvėje jos jau laukė du kirviai. Persimetę keletu žodžių jidiš, tramdydami pašaipą, vienas per kitą tėviškai dėstė:

- Popierius tikras.
- Net rašalas tikras.
- Parašas įtikimas.
- Neblogas Vidbergas išėjo.
- Patikėjau.
- Aš irgi patikėjau, bet mes žinom, kas yra kas.

Margrieta jau norėjo nešti kudašių, aufvyderzèn ir likit sveiki, kai į komiso parduotuvę įžengė Aronas Markovičius. Tučtuoju buvo pasiūlyta kavos. Smėlinių sausainių. Konjakėlio. Kas vyko toliau, Margrieta prisiminė kaip teatro spektaklį. Ją pamatęs, Aronas Markovičius žaibiškai įvertino situaciją, ištiesė Margrietai ranką, tarsi susipažindamas:

– Kolegos sako, kad turite Vidbergą. Esat dailininkė, studijavusi latvių meno istoriją? – Ir nieku gyvu nedavė demaskuotai ir dėl to persigandusiai Margrietai atsakyti. Pats tęsė toliau: – Ir ką gi mes čia turim? Aha...

Išardęs rėmą, nuėmęs grublėtą stiklą, išrengęs piešinį iki laikiklių, jį tyrinėjo, kilnojo, dėjo prie akies didinamąjį stiklą.

– Dailus Vidbergas, tikrai dailus. Seniai nebuvau tokio gero matęs. Atrodo, kad kažkas bus paleidęs į rinką savo kolekciją...

Aronas Markovičius lyg tarp kitko murmėjo, koks drąsus tušo brėžis, čia tikrai panašu į tikrą, ir taip toliau. Nieko konkretaus, bet apytikriai, nieko nepasakydamas. Aronas vaizdavo susidomėjusį ekspertą:

– Ar reikia komisijos išvados? Jis kainuotų...

Dėdulės komiso parduotuvėje susižvalgė. Mokėti jie visai netroško. Ir išvis, kam tie tušti formalumai.